

**БҰҰ Тұрақты даму саласындағы мақсаттар аясында Шымкент қаласы әкімдігі қолдауымен Бүкіләлемдік баспасөз күніне арналған
«ШЫМКЕНТ – ТҰРАҚТЫ ҚАЛА ДАМУ ЖОЛЫНДА:
МЕДИА-АҚПАРАТТЫҚ САУАТТЫ ТҰРҒЫНДАР»
атты Халықаралық Мобильдік медиа мектебі
әдістемелік материалдарының
ЖИНАҒЫ
Қазақстан, Шымкент, 3-5 мамыр**

2016 жыл

Барлыбаева С.Х.
д.и.н., профессор факультета журналистики
КазНУ им.аль-Фараби

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ЖУРНАЛИСТОВ

Аудиовизуальная коммуникация, телевидение и радиовещание – самые мощные средства коммуникации, когда–либо изобретенные человеком, на пороге глубоких преобразований. Телевидение и радио – дело коллективное: теле-радиожурналист работает в тесном сотрудничестве с оператором, звукорежиссером, монтажером, а в сложных формах вещания с продюсером, звукооператором, художником-оформителем, осветителем. Умение писать телевизионные и радио сюжеты, брать интервью, редактировать ТВ и радио тексты – необходимые шаги в освоении аудиовизуальной профессии, это один из этапов подготовки будущих теле-радиожурналистов. Качества, которыми должен обладать «телевизионщик» и «радийник», можно разделить на 4 уровня:

1. Природные способности.
2. Мировоззренческие позиции.
3. Образование.
4. Специфические профессиональные требования.

1. Природные способности таковы:

- живой интерес к людям и к окружающему их миру,
- врожденная склонность к наблюдению,
- умение увлекательно рассказать об увиденном,
- любознательный ум, любовь к чтению,
- коммуникабельность (общительность).

2. Мировоззренческая позиция ТВ журналиста, равно как и принципы журналистики, характеризуется:

- неподкупной верностью фактам, правде жизни,
- объективностью в освещении действительности,
- стремлением постичь сложные явления современности во всей их глубине и противоречивости.

Стремление к новому, прогрессивному характерно для профессионала, а увидеть и понять новое, чтобы бороться за его распространение, за уверенное движение общества вперед, помогает ТВ и радио журналисту достаточно высокий образовательный и общекультурный уровень.

Работа аудиовизуального журналиста требует профессиональных навыков, которые вырабатываются путем постоянной тренировки, накопления практического опыта, помимо широкого кругозора, помимо мировоззренческой позиции, природных данных, образовательного уровня. Освоение ТВ и РВ профессии возможно только в результате изучения всего курса теоретических дисциплин в сочетании с повседневной творческой практикой. Часто студенты факультетов и отделений журналистики судят о

профессии теле-радиожурналиста лишь по тому, что видят на телеэкране или слышат в эфире, но это лишь видимая часть работы специалистов ТВ и РВ.

Главная часть работы остается по другую сторону экрана и эфира, а это огромный, кропотливый, тяжелый труд со своими творческими, технологическими, нравственными особенностями. Это работа, требующая от журналиста крепких нервов, физической выносливости, терпения, трудолюбия, умения работать в коллективе, коммуникабельности, чувства юмора, т.к. работа на ТВ и радио – коллективная, где задействованы: продюсер, режиссер, редактор, ТВ ведущий-модератор, художник, осветитель, операторы, звукооператоры и многие другие специалисты своего дела. От профессионализма каждого члена творческого коллектива зависит успех передачи, программы, сюжета в целом.

Теле-радиожурналист – посредник между временем, воплощенном в творчестве, и телезрителями, радиослушателями. Говоря о проблемах культуры выступления, необходимо учитывать законы эфирного общения, дистанции телевизионного общения, виды самого общения, «дугу комфортной беседы», о пространственном взаимодействии, контакте глаз, личной дистанции общения, учитываем ли мы влияние собственного присутствия.

Характер общения определяется теми задачами, которые ставит перед собой журналист. Существуют виды общения: деловое общение, воздейственная форма общения и эмоциональная. На характер общения влияют разные среды: национальная, социальная, культурная и профессиональная. Искусство диалога – это не только умение задавать вопросы, это и умение слушать и слышать собеседника, умение строить ситуацию самого общения. Интересный собеседник может быть у интересного журналиста. И здесь человеческие, этические качества неотделимы от профессиональных. Доверительное общение, как отмечают психологи, требует замкнутого пространства. Подчас характер общения обусловлен характером места действия.

Теле-радиожурналист должен знать о внесловесных (невербальных) средствах коммуникации, о пространственном взаимодействии, контакте глаз, личной дистанции общения, учитывать влияние собственного присутствия, знать о точке опоры у собеседников, о «дуге комфортной беседы» (расстояние от 1,5 до 2-х метров) и др. С 1950-х годов XX века диапазон неречевого общения оказался предметом специальной дисциплины – паралингвистики.

Роль невербальных средств в коммуникации велика. Если слова говорят одно, а голос – другое, аудитория поверит голосу. Если лицо, взгляд говорит что-то еще, то поверят взгляду, выражению лица. Жест, мимика, выражение глаз, взгляд – все это внесловесные, невербальные средства коммуникации. И в итоге неуловимое качество, которое называется обаянием, личностным «магнетизмом». На телевидении обаяние, харизма играет особую роль при восприятии ТВ ведущего, ТВ зрелища.

ТВ больше действует на наши эмоции, чем на разум. В 1980-е годы появилась «харизматическая концепция личности коммуникатора», применительно к исследованию ведущих на ТВ. Автор этой концепции Дж. Голдхабер, он утверждал, что успех информационных новостей больше зависит от «харизмы» личности, чем от содержания информационных программ. Аудитория стремится внутренне оценить любого коммуникатора, ведущего в кадре, как бы достроить для себя его образ. Эти процессы протекают неосознанно, но они влияют на восприятие телевизионной информации.

При общении с телевизионной аудиторией перед журналистом стоят следующие задачи:

1. Привлечь внимание, заинтересовать аудиторию.
2. Сохранить ритм передачи, чувствовать ее зрелищность.
3. Управлять состоянием аудитории.
4. Акцентировать психологическое единство участников и зрителей.
5. Подчеркивать результативность совместных действий.

На вопрос – «Какими личными и профессиональными качествами должен обладать телеведущий?», - журналисты ответили так, на первом месте преобладали личностные качества и, прежде всего, такие:

- независимость взглядов и мышления,
- умение отстаивать свою точку зрения,
- смелость, честность и порядочность,
- принципиальность и ответственность.

Только на этой основе могут формироваться профессиональные качества, такие, как:

- компетентность, эрудиция, образованность,
- умение выступать публично,
- обладать хорошей дикцией, искусством импровизации,
- естественность поведения и др.

Природа коммуникации требует от аудиовизуальных журналистов говорить с аудиторией на современном языке. К диалогу может привлечь: энергия мысли, энергия позиции, энергия ритма и паузы, максимум информации в единицу времени, энергия импровизации и др. Личный фактор играет большую роль на ТВ и радио. Если в театр и кинотеатр идут на актера, на режиссера, то на телевидении, ТВ программу включают – на коммуникатора, ведущего-модератора, тележурналиста.

Телевидение и радио – не только средства массовой коммуникации, но и вид творчества. Каждый вид творчества имеет свой специфический художественный язык – совокупность технических приемов и изобразительно-выразительных средств, с помощью которых творец воплощает свой замысел.

Телевизионную лабораторию (1966 г.) и кафедру телевизионной и радиожурналистики (1972 г.) на факультете журналистики КазНУ им.Аль-Фараби основал профессор, доктор филологических наук Марат Карибаевич Барманкулов – основатель теле-радио-журналистики в Казахстане. Но в то

время телестудия располагала лишь одной любительской видеокамерой. В середине 1990-х годов представительство ЮНЕСКО в Казахстане оборудовало телестудию и радиостудию новейшей в то время телевизионной и радиоаппаратурой. С получением в 2009 году нового цифрового теле- и радиооборудования теле-радио-лаборатория факультета журналистики приобрела более высокий статус-Телерадиокомплекса.

В настоящее время Телерадиокомплекс КазНУ им. М.К.Барманкулова - это учебно-производственная телестудия и радиостудия с новейшим цифровым оборудованием и всеми техническими условиями для создания телевизионных и радиопрограмм. Теперь факультет журналистики КазНУ имени аль-Фараби располагает новейшим цифровым телерадиокомплексом, благодаря которому возможно обучение студентов теле-радио мастерству на уровне ведущих телерадиокомпаний страны.

ТРК КазНУ, в первую очередь, – это учебная телестудия и радиостудия. Ежедневно здесь ведутся учебные занятия по радиожурналистике и тележурналистике, где ведут теоретические и практические классы преподаватели факультета журналистики, а также ведущие телевизионные и радиожурналисты Казахстана.

Еженедельно в телестудии проходят встречи студентов с ведущими журналистами страны. Свои мастер-классы провели тележурналисты ТРК «Казахстан», «Хабара», «31 канала», ТРК «Астана», «КТК», «Алматы» и другие.

Вся жизнь и деятельность университета (научная, учебная, общественная, культурная, спортивная), всех его 14 факультетов освещается Телерадиокомплексом. Программы ТРК КазНУ факультета журналистики имеют большую социальную значимость для сохранения и приумножения научных, культурных ценностей, распространения знаний и традиций лучших образцов отечественной науки и образования.

В задачи Телерадиокомплекса КазНУ им.М.К.Барманкулова входят:

- получение необходимых знаний о вещательных технологиях, о работе телевизионного и радиожурналиста, редактора, режиссера и оператора,
- знакомство с технологией создания теле-радиопередач – как необходимым условием профессиональной подготовки радио и тележурналистов,
- овладение методикой ТВ и радио интервьюирования, репортажа,
- знакомство со съемочным процессом, с техникой видео и радиомонтажа.

Работа Телестудии КазНУ им.М.К.Барманкулова - предназначена для информационного, научно-образовательного, культурно-просветительного вещания по телевизорам-мониторам, которые расположены по всему университетскому городку.

За это время работы ТРК подготовлено много тематических, авторских студенческих программ, документальных фильмов о ведущих ученых страны, социальных роликов и, конечно же, ежедневных событиях КазНУ,

которые отражаются в новостных выпусках ТРК на казахском и русском языках.

Телерадиокомплекс призван создать университетское телевидение для студентов факультета журналистики как учебную и практическую базу, позволяющую приобретать опыт работы в реальной журналистике.

Создание различных медийных информационных контекстов требует особого умения, профессионального журналистского мастерства. Телевизионные и радио журналисты быстрее и активнее переходят на конвергентную журналистику, т.к. подготовка телевизионных и радио материалов требует знания техники, различного телевизионного, радио оборудования, цифрового монтажа. А эти навыки и умения служат основой овладения конвергентной журналистикой, позволяют быстрее перенимать знания в области газетного, издательского, фото дела, а также Интернет-дизайна, сетевого контента.

Конвергенция как понятие начинает доминировать в медиа менеджменте, включая и производство контента. Существенно влияя на сбор, создание и распространение информационного продукта, конвергенция не только кардинально изменяет подходы к управлению информацией, принципиально реконструируя организационную структуру СМИ, но и формирует новую модель журналистики. Отсюда и новые требования при подготовке аудиовизуальных журналистов, и, в частности теле-радиожурналистов.

Электронные СМИ предлагают разное интерактивное взаимодействие пользователя и производителя, а также распространителя содержания. В настоящее время работа журналистов стала оперативной, мобильной. Читатель, слушатель и зритель может обратиться с любым вопросом в создателю контента, к журналисту, модератору, телевизионному и радио журналисту, послав ему сообщение по электронной почте, по мобильному телефону, по Интернету.

Эта обратная связь стала более эффективной, интерактивной за счет внедрения и бурного развития новых информационных технологий, которые облегчили работу журналистов, но предъявили к ним новые технические, мультимедийные требования, новые подходы к творческому процессу, новые формы информационного менеджмента, управления коммуникационным процессом. И здесь необходим новый уровень подготовки мультимедийных журналистов, за которыми будущее нашего телевидения и радио.

Велитченко С.Н.

к.ф.н., и.о.профессора кафедры печати и электронных СМИ
КазНУ имени аль-Фараби
Республика Казахстан, г. Алматы

**КОНВЕРГЕНТНАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ЖУРНАЛИСТОВ В
ЭПОХУ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА**

XXI век ознаменовался масштабными переменами в процессе развития информационных и коммуникационных структур, оказывающими огромное влияние на медиасистемы. Наиболее важными аспектами, определяющими пути развития СМИ, сегодня являются оцифровка (дигитализация), глобализация и конвергенция с интернетом, ставшим основным интегрирующим фактором. Главной целью формирования национальной медиасистемы Казахстана в цифровую эпоху является определение специфических черт казахстанской системы масс-медиа в общекультурном контексте как структуры сложившихся исторических, географических, национально-этнических, идеологических и культурных общностей.

Медиа – и информативное образование в настоящее время выступает важнейшей частью формирования личности с помощью и на материале средств массовой коммуникации (медиа). В настоящее время ведется разработка и внедрение новейших гуманитарных эффективных технологий в медиаобразование и повышение информативной грамотности общества. В условиях выбора источника информации формируется необходимость изучения и повышения медиаграмотности, правильного и адекватного восприятия массовой информации с изучением её влияния на развитие общества в целом и на формирование отдельной личности. Можно констатировать, что медиаобразование – это один из способов развития национальной информационной и образовательной политики, развития медиакультуры личности и становления национального медиапространства Казахстана.

В современный период развития Казахстана одним из национальных трендов является создание и функционирование национальной медиасистемы, включающей в себя помимо разнообразного информационного контента трансляцию духовных ценностей, что особенно важно в деле воспитания подрастающего поколения. Развитие ведущих стран мира привело к формированию постиндустриальной, а затем и новой экономики – экономики знаний, инноваций, глобальных информационных систем, экономики интеллектуального труда, науки, новейших технологий. Основу данной новой экономики составляет интеллектуальный потенциал, являющийся главной доминантой социально-экономического развития современного общества. Образование в современный период становится отраслью хозяйства, а основным ресурсом развития экономики является человеческий фактор – больше всего ценится личность, которая может открыть, создать что-то новое в производстве, науке, культуре и т.д. И потому важнейшая миссия высшего образования в Казахстане – подготовка интеллектуально развитых, творчески работающих профессионалов-граждан Республики Казахстан. Перед системой высшего образования сегодня встают принципиально новые задачи, главную из которых обозначил Президент РК Н.А. Назарбаев в инициированном им национальном проекте "Интеллектуальная нация – 2020: «воспитание казахстанцев в новой

формации, превращение Казахстана в страну с конкурентоспособным человеческим капиталом» [1].

Согласно исследованиям Международного союза электросвязи (International Telecommunication Union, [ITU](#)), специализированного подразделения ООН, определяющего стандарты в области информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) [Measuring the Information Society 2012](#), Казахстан на один пункт обогнал Россию в мировом рейтинге развитости информационно-коммуникационных технологий. Так, по Индексу ИКТ Казахстан занял 55 место, а Россия - 56-е [2].

Возглавила рейтинг Швеция, на втором месте - Сингапур, на третьем - Финляндия. Индекс разработан в 2007 году на основе 11 показателей, которыми Международный союз электросвязи оперирует в своих оценках развития ИКТ. Индекс сводит эти показатели в единый критерий, который призван сравнивать успехи в развитии ИКТ в странах мира, и может быть использован в качестве инструмента для проведения сравнительного анализа на глобальном, региональном и национальном уровнях. Эти показатели касаются доступа к ИКТ, использования ИКТ, а также практического знания этих технологий населением стран, охваченных исследованием. Таким образом можно отметить факт поступательного развития Казахстана в развитии информационных технологий, которые являются необходимой предпосылкой формирования интеллектуальной нации.

Вместе с тем респонденты, отвечая на вопрос о факторах, угрожающих повышению интеллектуального потенциала Казахстана, назвали низкий информационный потенциал республики и недостаточность материально-финансового фонда – по 40%, а также застой в производстве передовых технологий и отсутствие духовно-культурной, образцово-воспитательной среды – по 20%.

Главным же фактором, создающим благополучную среду для развития интеллектуальных инвестиций Казахстана опрошенные считают повышение социально-политической активности граждан – 75%, необходимость мощной политики со стороны власти – 15%, активное развитие культуры качества и предпринимательства в области образования – 10%. Среди других необходимых предпосылок для формирования интеллектуальной нации большинство респондентов назвали развитие национальных интеллектуальных ценностей – 70%, усиление влияния глобальных процессов – 12, 5%. Как отметил в своей статье «Законы истории» политолог Дархан Мынбай, «многие ученые, исследующие феномен глобализации, приходят к выводу, что модернизация может быть успешной и приведет к эффективному развитию лишь в условиях тесной взаимосвязи и взаимного влияния технической и культурной ее составляющих.

Культурный аспект модернизации напрямую связан с духовной жизнью общества, его моральными ценностями и по сути представляет собой образ жизни людей. Поэтому для успешной модернизации, охватывающей все сферы общественной жизни, необходимо обеспечить соответствующую социально-культурную базу. Ведь человек с его интеллектуальным,

культурным и творческим потенциалом – это тоже производительная сила, создающая условия технологического развития общества. К примеру, протестантизм в свое время стал моральной основой капитализма и затем открыл путь технологическому развитию западных стран, в то время как Япония, Малайзия, Китай, опираясь на свои национальные культурные матрицы, сегодня в своем развитии заняли достаточно прочные позиции в конкурентной структуре мировой экономики»[3]. Думается, Казахстан с его богатой историей и традициями сможет решить историческую задачу – на основе почитания духовных ценностей выстроить новую модель социально-экономического развития общества.

В условиях глобализации современной цивилизации и развития информационных технологий важнейшим фактором мирового влияния становится культура, которая рассматривается в качестве важнейшего механизма нравственно — духовного воспитания молодого поколения. Реализация задач нравственно-духовного воспитания рассматривается как важнейшее условие сохранения отечественной культуры, как главная предпосылка духовной безопасности общества, т.к. только «культурное наследие» есть залог величия народа и его независимости. Казахский народ – один из тех народов, который ценит и дорожит своей культурой. Найти нравственную основу для воспитания и развития подрастающего поколения можно в первую очередь в народных истоках. Это та точка опоры, которая складывалась веками, на протяжении столетий она была близка и понятна каждому казаху. «Одна из главных задач нашего государства сегодня — воспитание поколения, хорошо знающего традиции родной культуры, любящего историю своего народа — поколения, которому можно доверить будущее страны».

В стране растет активное и целеустремленное молодое поколение, свободно владеющее несколькими языками, освоившее современные информационные технологии. Но где гарантия, что это не будут чуждые чаяниям народа технократы, не знающие родной истории, своих корней, не осознающие себя наследниками и продолжателями великой степной культуры? Молодое поколение, не усвоившее духовные ценности своего народа, уроки родной истории, может захлебнуться волной глобализации и пойти на поводу различных догматических течений. Это означает, что наш долг – воспитать молодых казахстанцев в духе патриотизма, любви к родному народу», — отметил Президент Казахстана [4].

На формирование национальной системы медиа влияют такие факторы, как географическое положение государства и его история, наличие общенационального языка, особенности политической системы, уровень экономического благосостояния, уровень грамотности, религия, особенности стиля жизни и потребления, влияние других стран и культур, деятельность государства и политических партий. Внешние факторы также влияют на доминирование общенациональных или региональных СМИ, уровень доходов медиа, конкурентность рынка, доминирование аудиовизуальных или печатных СМИ на рынке, формы собственности на медиа и государственную

политику на медиарынке, уровень профессионализма журналистов, в том числе эффективность профессиональных журналистских ассоциаций и кодексов и осознание журналистами своей специфической роли [5].

Формирование медиaprостранства представляет собой не только теоретически, но и практически значимую ценность для медиасообщества Республики Казахстан. В настоящее время коммуникационная экспансия влияет на культуру всего мира. К привычным понятиям "информационное общество", "медийная культура", "медийное поколение", которые отражают в определенной мере зависимость знаний и представлений о жизни от медиа, добавляется еще и «медийный» опыт. Опережающий всякие предсказания технологический прогресс способствует как эволюции "старых", так и появлению "новых медиа", которые вместе овладевают "новыми языками" коммуникации и с их помощью формируют новую коммуникационную культуру.

В этом случае возникает необходимость в инновационном обучении журналистов, оснащении новой техникой, появляются новые журналистские роли. Основа медиаобразования в Казахстане - подготовка универсального конвергентного журналиста - рабочей единицы современной медиасреды.

Отметим, что универсальность заключается не только в умении обращаться с фотоаппаратом, видеокамерой, диктофоном, писать тексты для разных видов СМИ. Главное качество «универсального» медиапрофессионала – это умение быстро определять, в каком формате лучше подать тот или иной информационный продукт. Он должен уметь снимать видео, монтировать сюжеты, писать текст, владеть навыками графического дизайна, записывать аудио-подкасты, работать с блогами, чтобы собрать как можно больше информации и максимально раскрыть суть новостного повода.

К этим журналистским компетенциям необходимо также добавить широкий спектр умений и навыков технического характера, а также понимание того, каким образом формируется цифровой контент, с помощью каких средств он транслируется в информационно-коммуникативную среду и как воспринимается пользователями. Все это требует развития не только гуманитарного и психологического, но и математического, и инженерно-конструкторского мышления. Таким образом, медиа-конвергенция – это процесс, существенно трансформирующий традиционные «модели специалиста» в сфере информационно-коммуникационной деятельности.

Безусловно, университет не может отдать на откуп формирование профессиональных навыков конкретной редакции, где главенствуют сиюминутные и оперативные интересы. Университет должен формировать базовые компетенции в профессиональной сфере. Наши выпускники должны знать, что постоянное совершенствование в использовании современных технологий - это залог профессионального успеха. Модернизация - это не только технологическое обновление, модернизация - это создание новых практик в условиях технической модернизации. Журналистские практики во

всем мире сегодня интегрируют не только стремление к мультимедийности, но и стремление к знаниям.

1. www.akorda.kz
2. <http://www.gtmarket.ru/ratings/legatum-prosperity-index/info>
3. Д. Мынбай. «Законы истории»//www.neonomad.kz
4. www.akorda.kz
5. Султанбаева Г.С., Велитченко С.Н., Ложникова О.П. *От интеллектуальной нации – к интеллектуальному потенциалу.*- Алматы, 2013

Нода Л.П.

КазНУ имени аль-Фараби

МЕДИАПОТРЕБНОСТИ АУДИТОРИИ И НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ СМИ

Журфак КазНУ имени аль-Фараби уже давно является хабом по подготовке кадров для СМИ центрально-азиатского региона, а также по подготовке современных инновационных проектов. Казахстанская журналистика развивается в соответствии с всё возрастающими требованиями времени, четко реагируя на новые вызовы современности.

Это еще раз доказала прошедшая в ноябре 2015 г. республиканская научно-практическая конференция «Новые направления и инновации в подготовке кадров СМИ», посвященная 81-летию кафедры печати и электронных СМИ. Ученые, представители различных средств массовой информации обсудили новые задачи подготовки специалистов для рынка конвергентных масс-медиа. Сопоставили особенности работы в традиционных и новых СМИ. Отвечали на вопрос: «Чем являются сегодня социальные СМИ: полем диалога или конфликта?» А также делились мыслями по поводу проблем и перспектив развития регионального медиа-пространства.

В ходе Конференции заключены Меморандумы о двухстороннем сотрудничестве между КазНУ им. аль-Фараби и АО «Казконтент», а также с региональными медиа-холдингами. В рамках научного форума под эгидой Института повышения квалификации (ИПК) КазНУ им. аль-Фараби прошли мастер-классы для представителей региональных СМИ, главный упор на которых делался на изучении новых инструментов визуализации и подачи информации.

Особенности казахстанских масс-медиа еще и в том, что они, четко реагируя на современные запросы аудитории, помнят слова мыслителя А.Ф. Лосева о том, что «ценности человеческой культуры есть сгустки человеческих отношений данного времени и данного места» [1].

Все дискуссии о дальнейших перспективах развития журналистики проходят в рамках ответа на важнейший вопрос: каковы новые направления в подготовке кадров СМИ, что может сделать журфак КазНУ в этом направлении. Необходимо помнить, что эффективность процесса формирования и развития коммуникационных способностей журналиста зависит от громадной системы условий. Сегодня проблемы развития профессиональных способностей журналиста обосновываются теоретическими и практическими задачами профессиональной педагогики, журналистики как прикладной науки, потребностями общества в эффективной работе средств массовой информации и коммуникации, потребностями личности журналиста в профессиональном развитии в новых информационных условиях.

Так, исследователь Лариса Усманова подчеркивает, что формирование и развитие коммуникационных способностей журналиста как составной части его компетентности будет осуществляться более эффективно при наличии следующих условий:

1) если журналист будет обладать научно-теоретической и методической подготовкой, а именно: комплексом понятий теории коммуникации и коммуникационной педагогики, моделей профессиональной компетентности и коммуникационных способностей журналиста в новых информационных условиях;

2) если журналист будет знать и осуществлять информационно-коммуникационную профиограмму журналиста;

3) если процесс будет протекать в специфических условиях нового содержания, форм, методик формирования и развития коммуникационных способностей журналиста;

4) если будут реализованы педагогические условия формирования и развития коммуникационных способностей журналиста как творческой личности, а именно: единство всего образовательного пространства, организация самопознания творческих способностей и возможностей личности журналиста на основе педагогической технологии формирования и развития коммуникационных способностей журналиста, знание технологии создания текста (метода изложения информации), создание факультативных курсов, наличие у педагога, ведущего курсы, журналистской и психолого-педагогической подготовки, активное вовлечение в практическую деятельность, знание коммуникационно-информационной модели профиограммы журналиста» [2].

Формирование собственной медиаплатформы – задача всех казахстанских СМИ. Медиаплатформа - это целостная система взаимозависимых элементов, позволяющая реализовать целевые модели жизни общественно-значимой информации, производимой для регулярного потребления профессиональными конвергентными редакциями, а также участниками социальных сетей. Для потребителя медиаплатформа предстает как сервис, предоставляющий услуги по просмотру, прочтению, прослушиванию, комментированию и дополнению печатного, а также

аудиовизуального контента. Важнейшими компонентами медиаплатформы сегодня являются: интернет-ресурс, печатный носитель, радио и телеканал.

Так, задавая вопрос – кто такой профессионал? - [Александр Калмыков](#) рассуждает: «Не случайно на рынке профессий появилось множество новых специальностей, особенно в сфере информационно-коммуникативной деятельности, и соответствующих специалистов. Они называют себя креаторами, спичрайтерами, коперайтерами, мифодизайнерами и т.п. Причем многие из них выпестовались из журналистов, а всем выше перечисленным стали в одночасье.

Сложившееся положение с самопроизвольной профессиональной идентификацией размывает отношение к профессионализму и профессиональной работе как таковой и долго продлиться не может» [3].

Ведь медийный рынок, по мере роста собственного профессионализма, являющегося следствием профессионализма сотрудников изданий, будет повышать требования к компетенциям кандидатов и, следовательно, к продукции социального института образования, готовящего кадры.

Сегодня на первый план выходят компетенции будущего журналиста, которые можно разделить на формируемые и развиваемые. Те и другие очень важны для будущей профессиональной деятельности. Под компетенцией мы понимаем личностные способности специалиста решать определённый класс профессиональных задач. В редакциях СМИ зачастую прописываются наборы ключевых компетенций для сотрудников, которые состоят из десятка признаков (определённых знаний, установленных умений, обусловленных работой в данной редакции навыков, а также способностей, личностных характеристик) и служат основой для принятия решения при назначении на должность, а также отказе в этом или планировании карьеры сотрудника. В данной таблице приведены соответствия между способами обучения и группой формируемых компетенций [4].

Таблица. Способы формирования компетенций

Способы учения	Стратегия деятельности преподавателя	Формируемые	Компетенции Развиваемые
Усвоение	информационная	когнитивные	социальные
Осмысление	проблемная	личного развития	когнитивные
Переживание	эмоциональная	организаторские	личного развития
Деятельность	оперативная	социальные	организаторские

Содержание проектирования процесса развития и формирования коммуникационных способностей журналиста состоит в том, чтобы строить образование на основе обучения методам создания и изложения информации, передачи ее по каналам коммуникации, методам саморазвития

коммуникационных способностей. Это система творческой деятельности, основанная на процессах самопознания и самообучения как целенаправленного и критического поиска информации, самоуправления и самоорганизации.

Исследователь Иван Засурский, советник ректора СПбГУ и завкафедрой новых медиа и теории коммуникации факультета журналистики МГУ, подчеркивает, что есть базовые навыки. А есть важные, более современные – «способность пользоваться массивом данных, поисковыми системами, источниками, понимать механизм функционирования современных платформ, знать, чем фейсбук отличается от LinkedIn, а вместе они от «одноклассников» и вконтакте, и чем они не похожи на современные издания вроде Хабра, Лепры. Это и есть новая медийная индустрия» [5].

На факультете журналистики КазНУ им. Аль-Фараби определены сущности коммуникационных способностей журналиста как базового качества профессиональной компетентности, содержание информационно-коммуникационной модели способностей основано на принципах самопознания и самообучения как целенаправленного и критического поиска информации, определены содержание, состав и структура информационно-коммуникационной профессиограммы журналиста, а также определены и выявлены педагогические условия, способствующие эффективности формирования и развития коммуникационных способностей журналиста как базового качества профессиональной компетентности.

1 Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М., 1976. – С. 194.

2 Усманова Л.Р. Формирование и развитие коммуникационных способностей журналиста в новых информационных условиях. – Казань, 1999 // <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-i-razvitiie-kommunikatsionnykh-sposobnostei-zhurnalista-v-novykh-informatsionnykh-ixzz3stk30zmF>

3 Калмыков А. Что такое профессиональный журналист и как его готовить// <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=555&level1=main&level2=articles>

4 <http://www.panor.ru/list/uchsovet201304/nvbvhf/assets/basic-html/page27.html>

5 Журналистика? Нужна. Но другая // Интервью с Иваном Засурским (МГУ)// http://journ.5uglov.ru/kontekst/zhurnalistika_nuzhna_no_drugaya

ҚАЗҰУ ИМИДЖІНЕ САЙ БІЛІМ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ

Клара Қабылғазина,

«Баспасөз және электронды

БАҚ «кафедрасының профессоры

Еуропалық білім беру үрдісінің талаптары бойынша оқу орындарын әлемдік деңгейге шығару Елбасы Н.Назарбаевтың алға қойып отырған міндеттерінде және үкімет бағдарламаларында көрініс табуда. Бұл жолда алынған, қол жеткен межелер де баршылық. Оған халықаралық рейтингтік «Quacquarelli Symonds (QS)» компаниясының мәліметтері бойынша әлем университеттерінің ішінде әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің 236 орынға жетуі дәлел. Ұлыбританияның Кэмбридж университеті 1-орынды иеленсе, алғашқы жүздікке ТМД мемлекеттерінен М.В. Ломоносов атындағы ММУ еніп, одан кейінгі нәтижеге ие болған осы ҚазҰУ. Бағалау параметрлерін жүргізіп отырған мекемелердің талаптары бойынша ғылыми зерттеулер 30%, ғалымдардың еңбектеріне сілтеме жасау 32,5%, инновациялар 2,5%, шетелдік оқытушылар мен студенттердің үлестік мөлшері 5% болуы керек. Яғни, бұл жерде бағалау критерийлерінің 70%-ы ғылыммен байланысты болып отыр. Бұл болашақта негізгі беделді оқу орындары тек мамандықты оқытып қана қоймай, ғылыми жетілуді көздеуі қажет деген сөз. ҚазҰУ-дың ғылыми –зерттеу университеті болып бағытталуының өзі осының айғағы. Жоғары оқу орнын әлемдік деңгейге шығаратын талаптар - ғылыми жаңалықтар ашқан ғалымдар еңбектері, ғылыми жобаларды шәкірттер мен ғалымдардың бірігіп жүргізуі, ғылыми мектептердің ашылуы, ғылыми жобаларды қаржыландыру мәселесі, студенттер, магистранттар, жас ғалымдардың ғылыми жұмыстарымен республикада және шетелде танымал болуы т.б. көрсеткіштер. Осы орайда Президенттің Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады» деген болатын. Яғни, неғұрлым сапалы білім берілсе, соғұрлым адами капиталдың берері өнімді, жемісті болмақ. Батыстық әлеуметтанушы ғалым А.Смиттің пікірінше, оқумен үйренген еңбек адамның сол оқуға кеткен шығындарын бірнеше есе қайтарады және қарапайым еңбекке қарағанда үстеме табыс әкеледі. Ал Д.Рикардо деген ғалым алдыңғы ғалымның көзқарастарын дамытты. Ол елдің экономикалық дамуындағы артта қалушылық «халықтың барлық топтарындағы білімнің жетіспеуінде» деп есептейді, әрине, бұл жерде басқа да толып жатқан себептер бар.

Көріп жүргеніміздей еуропалық білім жүйесінде – мемлекет тарапынан тегін білім алу басым. Терең тарихи тамырлары бар университеттерде сол елдің тілін үйрету үшін алғашқы жылы дайындық курстарына қабылданатын шәкірттер ақылы түрде оқиды. Сонан кейінгі негізгі білім тегін беріледі. Европада болған кездерімізде жоғары мектеп қызметкерлері болғандықтан еуропалық білім беру жүйесіне қызығушылық танытқанымыз орынды да еді. Сонан соң білімге ынталы, талантты, дарынды жастар қабылданады. Президенттің Қазақстан халқына «Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін» деп аталатын жолдауында: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен, оның ішінде патриоттықпен айқындалатынын» ерекше атап көрсетеді. Болашаққа дамумен қадам басу тек ғылымның өркендеуіне байланысты, ал ғылымды жасайтындар - білімді

ұрпақ. Сондықтан, ғылыми потенциалы жоғары студенттерді ғылыми жұмыстарға тарту, үздік жобаларға қаржылық көмек көрсету, олардың әлемдік стандарттарға сай қорғалуы, студенттер мен магистранттардың ғалымдармен тікелей жұмыс жасауына барлық жағдай жасау сияқты жайларға көмек көрсетілу қажет. Яғни, талапкерлерді оқуға қабылдау кезінде ғылымға бейімділігіне көңіл аударған жөн.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «Орта білім беру міндеттерінің бірі-азаматтыққа, адамның құқықтары мен бостандықтарына құрметпен қарауға, елжандылыққа, өз Отанын сүйуге тәрбиелеу» деп көрсетіледі. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында және Қазақстан Республикасы білім және ғылым қызметкерлерінің съездері материалдарында білім берумен қатар адамгершілік құндылықтарды нығайтуға ерекше назар аударылды, патриотизм мен интернационализм негізінде білім алушыларды тәрбиелеудің әдіс-тәсілдерін енгізу қажеттігі баса айтылды. Елдік білім жүйесі ұлттық құндылықтарға негізделіп, ұлттық идеяларға бағытталуы тиіс. Білімгерлерге берілетін білім мен тәрбие ұлттық педагогикамен, тарихи, мәдени мұралармен, ғұламалардың ой толғауларымен, таза мәдени-рухани құндылықтармен байытылған болуы қажет. Осы ретте ұлттық мұраларға баса назар аударылуы тиіс. Экономикалық және қоғамдық тұрақты даму жолына түскен, дамыған елдердің тәжірибелері осындай жолмен өрлегенін оқып, естіп, біліп жүрміз.

Адам капиталы құнының артуы - ол адам құқығын сыйлауға, адамдардың жақсы тұрмыста өмір сүруіне, мемлекет саясатын тиімді басқаруға, ұлттық мәдениетті және салт-дәстүрді, құндылықтарды сақтауға тікелей байланысты. Әлемдегі ең қуатты мемлекеттердің бірі Америка Құрама Штаттарының Конгресінде «Білім мекемелерінде берілетін білімнің тым таяз, үстірт болуының салдарынан сауатсыз ұрпақ пайда болады, бұл мемлекеттің қауіпсіздігіне нұқсан келтіретін факторларға айналады, ол мемлекет үшін қауіпті, «ұлтымыз қатерлі жағдайда» деп жариялауының үлкен мәні бар екенін біздің де ескергеніміз жөн. Өйткені, білім ордаларында ақылы оқытудың біздің қоғам өміріне де мықтап енуі білімсіз ұрпақтың молаюына әкелуі мүмкін. Сондықтан ақылы түрде оқитындардан да сапалы білім талап етілуі тиіс.

Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауында бұл мәселені де айтқан болатын: «Қазақстандық ЖОО міндеті - әлемдік стандарттар деңгейінде білім беру, ал жетекші ЖОО дипломдары әлемде танылуы тиіс. Олар мұны жасауға міндетті. Біз әрбір қазақстандыққа жоғары білім алудың нақты мүмкіндігін беруіміз керек», - деген нұсқауы орынды, алайда оны қаражаттың емес білімнің мықтылығымен жасағанда ғана кең масштабта танылуға болады. Сондықтан озық елдердегідей білімді бағалау саясаты да өзгеріп, кредиттік технология енгізілді. Еуропада білім жүйесін реформалау өте ерте жолға қойылған. ЮНЕСКО конференциясының шешімі бойынша 1963 ж. халықараралық білім беруді жоспарлау институты

Францияда құрылған еді. 1966 жылдан бастап мұнда осы ұйымға мүше мемлекеттердегі Жоғарғы білім мәселелері жөнінде кеңес өтіп тұрады. 1967 ж. Венада Жоғарғы білімді демократияландыру жөнінде Еуропа елдерінің конференциясы өткен. Кейіннен Италиядағы Болонья процесіне қатысушылар әлемдік білім жүйесінің дамуына қатысты мәселелер көтеріп, ынтымақтастыққа шақырды. Осы шараға ҚазҰУ да қатысып, үлкен қадамдарға бетбұрыс жасаған болатын. Еуропалық стандарттарға толықтай көшіп, үлкен міндеттерді жүзеге асырып, қазір елдік білім жүйесінде көш бастап отыр. Талап етілген критерийлер деңгейінен көріну үшін көптеген істер тындырылуда. Сол талаптардың бір үдесі оқу орнында ғылым кандидаттары мен ғылым докторларының саны көбірек болса, ол жоғары оқу орны жоғары категориялы болып саналады. Осы критерий жағынан әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті елімізде алда тұр. Әлемнің маңдай алды университеттерімен ҚазҰУ-ды салыстыра отырып, көз жеткізген жайлар мынадай: Ең бірінші ерекшелігі, оқудың қол жетімділігі. Екінші, жатақханамен қамтамасыз ету. Болашақта ҚазҰУ өзіндік әлемдік имиджін қалыптастыру үшін студенттер мен оқытушыларға бар әлеуметтік мүмкіндікті жасауы керек. Үшінші, оқытушылардың біліктілігін ұдайы жетілдіріп отыру керек. Төртінші, кітапхана және кітап қоры. Ғылыми кітапхана – студенттер мен магистранттар, оқытушы-профессорлар құрамы мен қосымша оқытушы персоналдарға арналған мәдени және рухани орталық болып табылады. Ғылыми кітапхана қорында оқулықтар, монографиялар, классикалық көркем әдебиеттер, сирек кітаптар мен 16-19 ғасырлардағы қолжазбалар, 250 мың данадан астам мерзімді басылымдар жинақталған.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Ғылыми кітапханасы – бүгінгі таңда Қазақстандағы ең көне әрі ҚР бойынша ең ірі жоғары оқу орындары кітапханаларының бірі болып табылады.

Қорыта келгенде, адамды қоғамның ең негізгі құндылығы ретінде тану, оның қоғамдағы орны мен рөліне, әлеуметтік жағдайына, психикалық даму ерекшелігіне мән беру, сол арқылы оның рухани жан-дүниесінің баюына, саяси көзқарасының, творчестволық еркіндігі мен белсенділігінің, кәсіби іскерлігінің қалыптасуына жағдай жасау, мүмкіндік беру сияқты құндылықтар біліммен, педагогикалық тәсілмен қатар жүргенде оқу ордасының әлемдік беделі айқындала түсетіні анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында». Астана, 2005, 18б.;
2. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Жаңа кезең-жаңа экономика»;
3. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі / ҚР-ның 2015жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы / Қазақстан жоғары мектебі, №1, 2004, 5-19б.;
4. Мухамаджанова А.Г. Человеческий капитал Казакстана: формирование, состояние, использование. Алматы, Ғылым, 2001, 276с.;

5. Нурмагамбетов Н.А. Образовательная политика РК в контексте трансформации высшего образования. Алматы, Қазақ Университеті, 2002, 118с.;
6. Дәулиева Ғ.Р. Білім беру рыногының ұдайы өндірістік үлгісі: даму факторлары. Экономика ғылымының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындаған диссертациясының авторефераты, Алматы, 2003ж.;
7. Қазақстан жоғары мектебі // Болонский процесс. №1, 2004г.;
8. Левент К. Қазақстанның жоғары оқу жүйесінде қажетті реформалар: шетел тәжірибесінен пайдалану. АльПари, №2, 2003ж.;
9. Интернет сайты (<http://www.unesco/>);
10. Современное состояние высшего образования в Республике Казахстан// Вестник высшей школы- А., 2005.-С.92.
- 11.<http://www.edu.gov>.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ WEB-СЕРВИСТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Комекова С. О.

педагогика ғылымының магистрі, «Өрлеу» ҰБАО АҚ филиалы,
ҚР ББЖ ҚБАРИ «Педагогика және инклюзивті білім беру»
кафедрасының аға оқытушысы,
екінші (негізгі) деңгей бойынша сертификатталған тренер

Нарсеитова Ф.С

педагогика ғылымының магистрі, «Өрлеу» ҰБАО АҚ филиалы,
ҚР ББЖ ҚБАРИ «Тәрбие және тұлғаны әлеуметтендіру»
кафедрасының аға оқытушысы
екінші (негізгі) деңгей бойынша сертификатталған тренер

I. МЕКТЕПТІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ МОДЕЛІ

Жаңа жобалы-құзырлы білім моделіне өту жағдайында мектепті тиімді басқару мәселелері ерекше маңызды болып табылады. Осыған байланысты басқару жүйесінің (БЖ) моделін әзірлеу, педагогикалық қызмет мақсатымен теңбе-тең түсетіндіктен және мәселелердің тиімді шешімін қамтамасыз ететіндіктен, осы мақсаттағы жетістікке қарсы әрекет ететіндіктен өзекті болып табылады.

Облыстардан келген мектеп директорының орынбасарларынан алынған сауалнама нәтижесінде жалпы білім беретін орта мектептердің әкімшілік-басқару аппараты жұмыстарының сараптамасы мен ғылыми көздерін зерделеу барысында мектепшілік басқарудағы кеңінен таралған төмендегідей мәселелерді атап көрсетті:

✿ біріншіден: басшылардың басқару қызметіндегі кәсіби дайын еместігі;

✿ екіншіден: басқарудың келешегі мен нәтиже бағытының жоқтығы;

✿ үшіншіден: тұтастай келешекті нәтиже мен жоспарлау өзара байланыспайтын өзіндік іс-шараларды ұсынаатыны;

✿ төртіншіден: көпшілік пен мұғалімдерді басқару үрдісіне қызықтыратын қызмет пен басшылар тарапынан өзіндік басшылық жүйесін құруға талпыныстың жоқтығы;

✿ бесіншіден: әкімшіліктің қызметі – мәселелердің алдын алумен емес, керісінше, күнделікті мәселелерді шешумен ғана шектелетінін көрсетті.

Біздің түсінігімізше мектепшілік басқару жүйесі – педагогикалық жүйенің (ПЖ) бір саласы және әртүрлі деңгейлі басшылардың өзара бірлесіп әрекет етуін ұйымдастыратын құрылым, әдістемелік жүйенің іс-әрекетін қамтамасыз ететін және дамытатын бағыт, оқыту технологиясы мен педагогикалық қызмет арқылы БЖ-ны құратын, қарым-қатынас пен басқарудың әдіс-тәсілі болып табылады. Басқару ұйымдастыру мен басқару жүйесінің үйлесімділігін, әдістемелік жүйесі моделінің келісімін, оқыту технологиясы және басқару жүйесінің моделін қамтамасыз етуі тиіс. БЖ моделдеуде білім беру ұйымдарының өзгешеліктері мен БЖ-да қолданыс табатын күтілетін маңызды ерекшеліктеріне, ішкі және сыртқы әлеуметтік ортаға байланысты қайшылықтарды талдауға бағытталуы тиіс.

Тәжірибелік-эксперименттік және ғылыми-зерттеу қызметінің ғылыми көздерін зерделеуде бізге БЖ дамытудың негізгі шарттары мәлім болды.

Бірінші шарты - білім беру жүйесіндегі басшы кадрларды оқыту болып табылады. Жалпы білім беретін орта мектептерінің әкімшілік - басқару құрамы қызметін талдап, зерделегенімізде, басқарудың басымдылығы тек бұрынғы тәжірибе негізінде, яғни, тікелей танып - білу мен нұсқаулық негізінің құрғақ үлгісінде ғана құрылатындығы айқындалды. Мұндай басқару келеңсіз жайттарға апарып соғады. Қазіргі заманғы білім жүйесін басқару кәсіби басқарушылықты талап етеді, себебі, мектеп басшыларын оқыту магистратура мен педагогикалық ЖОО-ң арнайы факультеттері арқылы жүзеге асырылады.

Педагогикалық жүйе (ПЖ) құрамының өзара байланыса дамуындағы барлық бағыттылығы басқару жүйесі моделінің тиімділігі **екінші шарты** болып табылады, егерде олардың бірінің өзгерістері (мысалы, білім мазмұны) басқадай өзгерістерімен (мысалы, ұйымдастыру түрі, әдіс, тәсілдері) және басқару шешімімен теңбе-тең қатар жүретін болса. Мектептің ПЖ-н қайта құру әкімшілік құрамының білім беру деңгейіндегі іс-әрекеттің тиянақтылығын, жүйелілігін, кешенділігі мен мақсаттылығын болжайтындықтан, білім сапасын басқару тиімділігін қамтамасыз ету мүмкін емес, дегенмен, тәжірибе барысы мұндай шарттардың сақтала бермейтінін көрсетті.

Басқару жүйесі (БЖ) моделін жобалаудағы **үшінші шарты** педагогикалық қызметтің мақсаты мен міндетін анықтау қажет. Анықталған мақсатты әртүрлі көздерін талдауды, салыстыру мен қызметтің тамаша нәтижесін көрсететін мақсатын ұсынуды дұрыс деп есептейміз. Осы

жағдайда педагогикалық қызметтің мақсаты - бұл мектеп бітіруші тұлғаның шынайы бейнесі, оқыту мен тәрбиелеу және оқушыны дамыту - мұғалім еңбегінің ең басты нәтижесі. Ал, қалған мақсаттар (жағдай жасау, ұйымдастыру қызметі және т.б.) - бұл лауазым сатысының көмекші мақсаттары.

Басқару жүйесі моделдеудің **төртінші шарты** педагогикалық мақсат пен педагогикалық міндеттерге сүйенетін басқарудың басты мақсаты мен міндетін белгілеу болып табылады. Басқарудың мақсаты мен міндетін қалыптастыра отыра, біз *“Педагогикалық қызметтің мақсаты мен міндетін жүзеге асыруда не істеу керек?”* - деген сұраққа жауап беруіміз керек.

Біздің мектепті басқарудағы көпжылдық еңбегіміз көрсеткендей, басқару жүйесінің мақсаты ойлары мен пікірі бір жерде тоғысар кәсіп иелерінің ұжымын құрумен қорытындыланады. Басшының басты назары, педагогикалық қызметтің басқарылуына, Педагогикалық үрдіске қатысушылардың қарым-қатынасына, оларды ортақ мақсатқа біріктіруге, табыстарға ұмтылуына бағытталуы тиіс.

Басқарудың басты міндетін анықтай отыра, жекелеген мұғалімдер мен педагогикалық ұжымның нысанасыз жиналысқа айналдыруда нені қамтамасыз ететінін шешу керек. Мектепті басқару жүйесі педагогикалық ұжымының қызметімен, педагогикалық қарым-қатынаспен, педагогикалық жүйе нысаналарының даму үрдісіндегі келесі төмендегідей міндеттерді орындаумен тиімді болып табылады:

1. Мәліметті - қаржылық, интеллектуалдық қорды құру және тарату (даму жоспарын нақтылау мен құрастыру, басымдылық танытатын түбегейлі міндеттерді шешудің тәсілі мен интеллектуалдық мүмкіндігінің нақты бағыты).

2. Мұғалімдердің ұжымы үшін, оқушылар мен ата-аналардың ақпараттық кеңістігін құру. Бұл жердегі маңызды жәйт әрбір білім беру ұйымдарында болуға тиісті норматив негізін әзірлеу (әрине, жоғары тұрған органдардың нормативті құжаттары негізінде) және құқықтық, адамгершілік пен мәдени нормаларын жүргізу болып табылады.

3. Басқарудың әр деңгейінде сенімді және қазіргі кері байланыстың жүйесін құру (директор - педкеңес - ата-аналар - конвент (айрықша заң шығарушы өкілеттігі бар сайланатын органдар), директорлар орынбасарлары және қызметтік сенімді өкілдер; кафедра басшылары мен шығармашылық топтар; мұғалімдер, сынып жетекшілері және т.б.).

4. Қызметкерлерді оқыту. Курс аясында тындаушылардан ЖББО мектептерінің әкімшілік - басқару адамдарының қызметін зерделеу мен бағалауда (соның ішінде жеке мектептердің) дәделденгендей, басшылар өздеріне бұл міндеттерді көкейтесті мәселе деп есептемейді. Сауалнама жүргізілген мектеп директорларының орынбасарлары (сауалнамада жауап алғандардың көрсеткіштер көрсетілетін болса оның ішінде 67% пайызы, егерде сауалнама жасырын жүргізілген болса 87%-пайызы) тәжірибелілер

мен өздерін жағымды жақтарымен көрсете білетін мұғалімдерді, жастар мен тәжірибесі аздарды оқытумен айналысатындарды қабылдағанды ұнатады.

Педагогикалық жүйедегі басқаруды дамытудағы біздің тәжірибеміз дәлелдегендей, мұғалімдерді қайта даярлау курстарын бақылап, реттеп қана қоймай, сонымен қатар Педагогикалық жүйенің ішкі қызметкерлерін оқытуда жүйелі, мақсатты жұмыстар мен жеке жұмыстар, семинарлар, тренингтер, жүргізумен қатар өз бетімен білім алуын бақылап, ТЭЖ мен ҒЗЖ-на міндеттеп қатыстыру керек.

5. Белгісіздікті жою. Бұл міндет бұрын белгіленген міндеттерді түйіндейді. Тәжірибе көрсеткендей, жүйедегі *көптеген жаңылысулар* тапсырмаларды дұрыс орындамағандықтан туса, *жанжал* нұсқауды түсінбегендіктен, *ақпараттың бұрмалауынан*, уақытылы *кері байланыстың* болмауынан, ұсынылған педагогикалық қызметтің түрін *түсінбеу мен қабылдай алмауы* салдарынан және т.б. туады. Бұл міндеттің аясында алғашқы жоспарға түзету жүргізіледі, негізгі сұрақтарды шешіп, үнемі түзетіп, білімдік қызметтің нормативті тұғырын нақтылап отыру қажет.

Басқару мен педагогикалық міндеттерді жүзеге асыру – мәдени - білімдік ортаға, жағдайларға, көптеген барлық педагогикалық үрдіске қатысушылардың өзара іс-қимыл жасауы арқасында қалыптасатын қағидалар мен құнды бағдарларға байланысты. Мектептің жағдайы – аз зерттелген, өлшеуге де келмейтін құбылыс. Ол мектеп табалдырығынан-ақ, күзетшінің сәлемінен, оқушылар мен мұғалімдердің көзқарасы мен олардың көңіл-күйлерінен сезіледі. Егер мектептің жағдайы өте жоғары деңгейдегі алаңдаушылық пен қызбалық тудыратын болса, онда бірден сезесіз, керісінше, барлық педагогикалық үрдіске қатысушыларға қолайлы, жайлы болатын болса, сапалы ауа секілді сезбейсіз де.

Басқару мен менеджмент мәселелері жөніндегі өзіндік тәжірибеге сүйене отыра және әдебиеттерді сараптауда мақсатқа сәйкес деп қорытындылайтынымыз: педагогикалық қызметтің мақсатына жету жолындағы жетістіктер тек басқару міндеттерін шешумен ғана шектеліп қана қоймай, қағидалардың жиынтығын ұйымдастыратын педагогикалық қызметін, балалар мен ата-ана және мұғалімдердің қатынас жүйесін анықтайды.

Егер басқару басымдылық танытатын адамгершілік қағидаларға, ғылыми және табиғи үйлесімділік пен жүйелілікке негізделмесе, мектептің дамуы мен жұмыс істеуінің тиімді болуы мүмкін емес. Б.З.Мильнердің анықтауынша, осындай басымдылық танытатын қағидалар *«міндеттер құрылымы мен билікті құруда шешімін талап ететін басты сұрақтарды анықтайды. Олар нақты бекітілген ережелердің дәл жауаптары болып есептелмейді, тек басты сұрақтарды атап көрсетеді және басшының іс-әрекетіндегі басты бағытын айқындайды»* деді. [1, 36-39, 273-274 Б.]. Басымдылық танытатын қағидалармен қоса, басқарудың да кездейсоқтық, күтпеген жағдай танытатын қағидалары бар.

Ондай қағидаларға, біздің ойымызша, орталықтандыру мен дара басшылықты, өзін-өзі басқаруға көшу мен құқықтық өкілеттілік қағидаларын және басқару нормаларына шек қою қажеттілігін жатқызуға болады.

Басқару жүйесін тиімді модельдеудің келесі шарты еңбекті көлденең және тік бөлу болып табылады.

Білім беру ұйымы айтарлықтай күрделі ұйым болып табылатындықтан, көлденең бөлу – орынбасарлар өкілеттіліктері арасында және әдістемелік бірлестіктер немесе пәндік (кафедра) бөлімшелерінің білім есебінде *аттүсті* үлестіруі жолдарымен іске асырылады.

БЖ-ның құрылымы көлденең өкілеттікті анықтайтын лауазым сатысын белгілеуді талап етеді, яғни «*үйлестіру жұмысын тапсырмаларды тікелей орындаудан бөледі*». Еңбекті осылай бөлу қажеттілігі, жұмыстың бәрінен жақсы орындай алатындарды анықтап бекітуін қамтамасыз етеді. Қызметтің жоғарыдан төмен қарай мақсатқа сәйкестілігін анықтау, педагогикалық жүйенің нәтижесі мен оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруға байланысты болатынын ұмытпау қажет.

Білім беру ұйымында БЖ-сін нәтижелі модельдеудің басқадай бір шарты дәстүрлі де жаңаша жұмыс түрлерін жетілдіруге нық сеніммен қарау болып табылады. Басқару міндеттерін шешуде алқалық түрлер – соның ішінде педагогикалық, шағын және әдістемелік кеңестер, кеңестер, кеңесшілік, жас және алдыңғы қатарлы озық педагогикалық тәжірибелі мұғалімдер мектебі, психологиялық-педагогикалық семинарлар, проблемалық топтар, диагностикалық топтар, педагогикалық шеберханалар, теориялық семинарлар маңызды рөл атқарады.

Басқару дамуы мен ПЖ қызметі әртүрлі әдістерді ұсынады (қызметтің, үрдістер мен нәтижелердің талдамасы; бірыңғай тәсілдерді жасап шығаруға арналған пікірталастарды талқылау; мақсатқа сәйкес болжау; тұжырымдамалық көрініс; өкілеттік топтар құру; күнтізбелік жоспарлау; дер кезінде оқыту; ұйымдастырылған қайта құру; жоба бойынша басқару; үрдістерді модельдеу, тәртіп пен іс- әрекеттер; теңеу мен салыстыру; өлшеу мен бағалау; сараптама; үрдісті түзету; мотивациялар жүйесін құру және т.б.). Сонымен қатар, өзіндік тәжірибені әзірлеу мен басқару модельдерін мақұлдап жинақтап қорыту, педагогикалық жүйенің біртұтас құрамды бөлігі ретінде, барлық белгіленген шарттардың орындалу қажеттілігі мен олардың кезеңділігін бірізділікті жүзеге асыру екендігін атап көрсетеміз.

Жоғарыда қарастырылған шарттарды бірізділікті жүзеге асыру басқаруды жүйеге келтіруді қамтамасыз етеді, сонымен қатар әкімшілік басқару қызметкерлері құрамының әрекеті тек қана ағымдағы мәселелерді шешумен шектеліп қана қоймай, ұжымды нығайтып біріктіруге және оны педагогикалық қызметтің тиімділігіне қосуға бағытталады. Егер басқару жүйеге өзгертін болса, онда оның қызметі жалпы сипат алады, егер басқарушылық білім беру жүйесіне (ББЖ) немесе оның қызмет ету шартына өзгертін болса, онда педагогикалық үрдіске қатысушылардың өзара іс-қимыл жасауы мақсатты және кешенді түрде жүргізіледі. Бұндай жағдайда басқару қызметінің мазмұны, бірізділігі мен кезеңділігі ғылыми-негізделіп

толықтырылып, БЖ-ның бір ғана құрамды бөлігі болып табылады. Жоғарыда айтылғандарды жинақтап қорытуда, біз ұсынған басқару жүйесі моделінің сипаты мен негіздемесін сызба түрінде көруге болады (1 сурет).

Олай болса, біз тағы да басқару бағытын әзірлеу мен дамудың түбегейлі жоспарын жүзеге асыруда және ПЖ-ның қызмет етуін «сенімді» қамтамасыз етуде, БЖ-ң іс-әрекетті ұйымдастыратынын, түбегейлі мақсатқа жету жетістігін қамтамасыз ететіндігін, бірақ өзі түбегейлі жоспар бола алмайтынын айта кетеміз.

Моделдеу мәселесінің ғылыми-тәжірибелік зерттеулері, жалпы білім беретін орта мектептегі БЖ-ның қызметінің тиімділігін қамтамасыз ету, алынған нәтижелердің теориялық негіздемесі, біздің модельдерді басқа да ББЖ-не таратудың талдамасы мен мектеп басшылары қызметін зерделеуде төмендегідей тұжырымдарды анықтады:

Біріншіден, қызмет ету аясы, қызмет ету сатысын тек жүйе ғана орындай алатындығын, егер де басқару тек жеке адамның мектепте тәртіпті сақтау әрекеті болып табылатын болса, онда қызмет ету боямаланып, көбіне басқару мекемесіне көрсету үшін жасандылық кейіп танытады;

Екіншіден, педагогикалық қызметтің тиімділігі, жетістікке жету мақсатының бағыты басқару жүйесі моделі авторының мектептің нақты ерекшелігін есепке ала отыра бейімделуін болжайды;

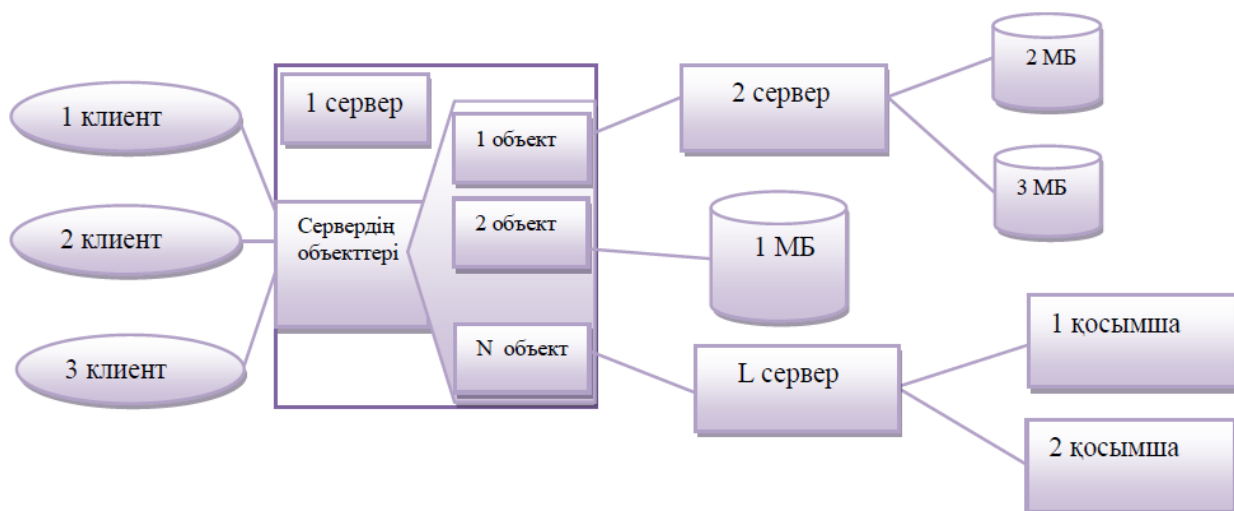
Үшіншіден, БЖ-ның тиімділігі әсер ету мен өзара іс-қимыл жасаудың түбегейлі жоспарының үйлесімділігін қамтамасыз етеді. Бұл жалпы бірін-бірі толықтырулары қажет;

Төртіншіден, мектепте басқару жүйесінің моделін әзірлеудің үлкен ғылыми-тәжірибелік маңызы бар. Дәлел үшін, белгілі қазақстандық ғалым Т.Т.Ғалиевтің пікірінен дәйексөз келтірсек: *«Басқару жүйесі моделінің қалыптасу үрдісі мен тәжірибе жүзінде іске асырылуының аз зерттелгендігі тек әдіснамалық негізде ғана көрініс тауып қоймай, сонымен қатар, басқарудың тиімділігінен де көрінеді. Сондықтан тұтастай басқару жүйесінің біріктірілген моделін жобалаудан бастаған тиімді...»* [2, 190. Б].

II. WEB – ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ (ҚОСЫМШАЛАРДЫ) ЖОБАЛАУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Интернет желісін ақпаратты тасымалдау ортасы ретінде кеңінен қолдану және Internet-технологиялардың дамуы қолданушыларға ақпаратпен тікелей қосылу режимінде жұмыс істеуге мүмкіндік World Wide Web (“әлемдік өрмек”) технологиясы пайда болды.[5]. Web жүйесіне қосылғаннан кейін әрбір қолданушы желідегі кез келген мәліметті басқалармен бірдей пайдалану құқығына ие болады. Бұл, соңғы кезде Web-қосымшаларды жасаудың көбеюіне себеп болуда. World Wide Web технологиясы қолданушының ғаламдық желіге қосылуына және арнайы утилиталар арқылы ақпаратты қарап шығуға мүмкіндік береді. Дегенмен, мұндай жүйені құру үшін оның жұмысын қамтамасыз ететін қосымша модульдерді жасау қажет болады.

Қазіргі кезде таратылған объекттер үлгісіне негізделген клиент-серверлік жүйелер кеңінен қолданылады. Таратылған объекттер технологиясы бойынша құрылған жүйе бір-бірімен әрекеттесетін компоненттер жиынынан тұрады. "Клиент-сервер" архитектурасы желіде өзара әрекеттесуді ұйымдастырудың жалпы қағидаларын анықтайды. Онда *сервер* – кейбір спецификалық функцияларды (сервистерді) атқарады, ал *клиент* – осы функциялардың тұтынушылары болады. Таратылған объекттердің үлгісі келесі суретте көрсетілген [4]:

1 сурет - Таратылған объекттердің үлгісі

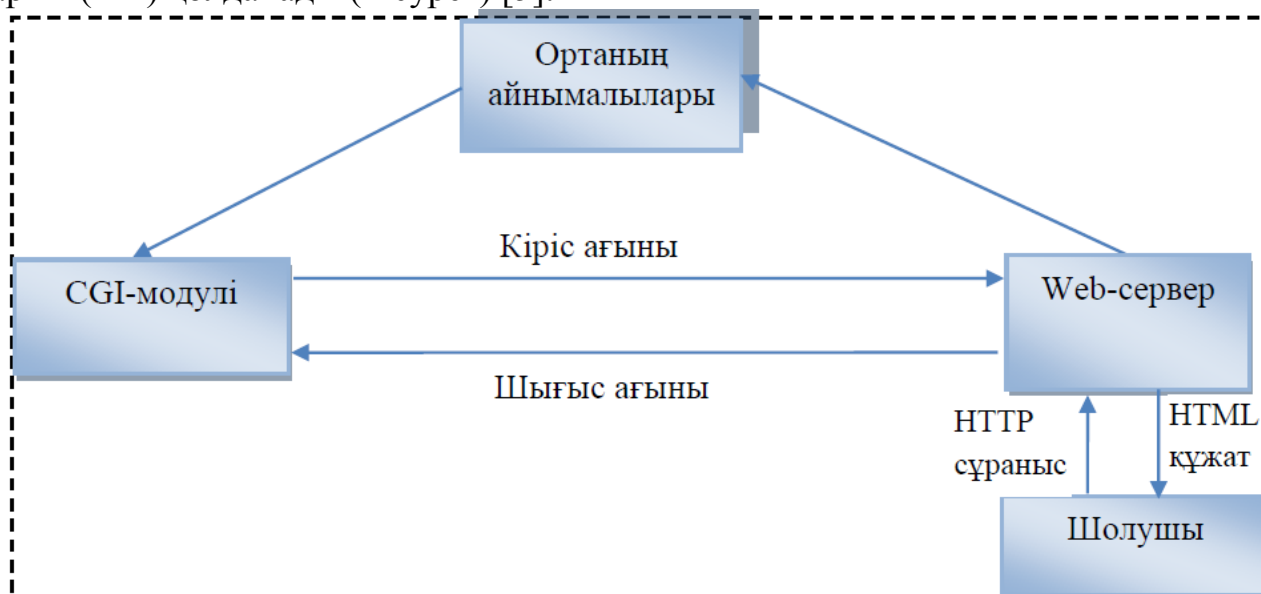
Таратылған объекттер технологиясын қолдану объектті-бағытталған тәсілдің барлық артықшылықтарын пайдалануға мүмкіндік береді. Оларға келесілерді жатқызуға болады:

- ✓ жасау уақытын қысқарту;
- ✓ қателіктер санын азайту;
- ✓ программалық компоненттерді қайтадан қолдану;
- ✓ жүйенің болашақ өзгерісі жеңілдетіледі.

Бұл жүйенің тағы бір артықшылығы “жіңішке” клиенттерді пайдалану мүмкіндігі болып табылады. Таратылған жүйеде ақпараттық жүйенің барлық функционалдық логикасын оның серверлік бөлігіне көшіру мүмкіндігі бар. Бұл кезде клиенттің қосымшалары кішігірім түрде жасалуы мүмкін. Жіңішке клиент сұраныстары тек қана серверде орындалады да қолданушыға нәтиже HTML-құжат түрінде көрсетіледі. Қолданушының жүйелік ресурстары анағұрлым еркін түрде болады, ал функционалдық логика қуатты сервермен (немесе серверлер желісімен) іске асырылады. Жіңішке клиент жұмысы үшін web-браузердің қосылуын қамтамасыз ету жеткілікті және Web-браузер терезесінде барлық амалдар орындалады. Сондықтан Web-браузерді жиі жағдайда «*әмбебап клиент*» деп те атайды.

CGI (Comman Gateway Interface) технологиясының пайда болуымен қолданушының енгізілген ақпаратты өңдеп, нәтижесінде қалыптастырылған HTML-бетті қайтаратын программалармен интерактивті әрекеттесу

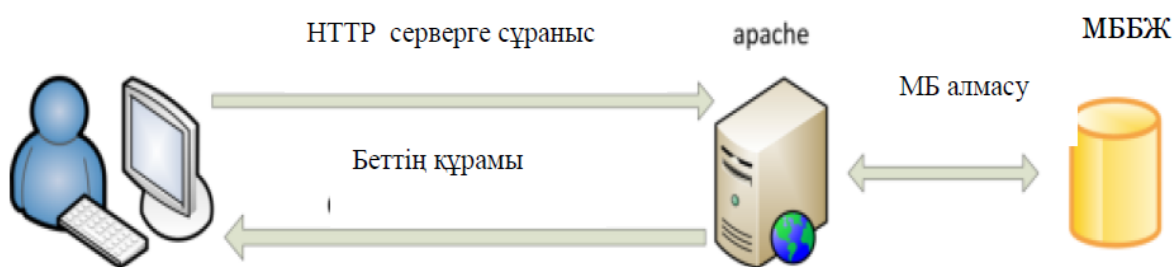
мүмкіндігі пайда болды және мұндай программалардың барлығы мәліметтер базаларын (МБ) қолданады (2-сурет) [5]:

2- Сурет. Сервер мен CGI-модулінің әрекеттесу сұлбасы

Клиенттің интернет бетіне қаратпа жасауы http-хаттамасын қолдану арқылы негізінен GET және POST тәсілдерімен жасалады. Осылайша, PHP, Perl және тағы басқа тілдерге негізделген тәсілдерді қолданғанда қолданушының сұранысын өңдеу және нәтижені қалыптастыру CGI программасында жасалады [6].

Web – қосымшалар негізінде жұмыс істейтін программалық қамтаманың (схема) құрылымы келесі суретте көрсетілген (3-сурет).

3-сурет. Web-қосымшаның жұмыс істеу сұлбасы

Программалық қамтамасыздандыру келесілерден тұрады: жұмыс нәтижелерін экранға шығаруға арналған Web-браузер; мәліметтерді тасымалдау функциясын іске асыратын Web-сервер; қосымшада қолданылатын мәліметтерді сақтауға арналған мәліметтер базасын басқару жүйесі (МББЖ). Осылайша, Web-қосымшаның жұмыс істеуі келесідей болады: қолданушы веб-браузер арқылы сайтқа сұраныс береді. Сайт бетіне сұраныс жасаған кезде Web-серверге қаратпа жасалады. Ары қарай программа орындалып МББЖ-мен әрекеттесу жасалады. Web-сервер МББЖ-

ға сұраныс жібереді, одан кейін сұраныс орындалады да МББЖ Web-серверге жауап қайтарады. Содан соң Web-сервер интернет беттің мазмұны мен HTML-кодын қалыптастырып қолданушыға жібереді [7, 8].

Web-қосымшалар клиент-серверлік қосымша болғандықтан жүйелік ресурстарды қолдану еншісі маңызды. Жіңішке клиентті қолдану тек қана қалыптастырылған HTML-құжаттарды бейнелеу және қолданушымен енгізілген мәліметтерді тасымалдауды білдіреді. Өнімділік қолданылатын программалық құралдарға, МББЖ-ға сұраныстардың қарқындылығына, МББЖ типіне, трансляторға байланысты болады. Жіңішке клиент технологиясын қолданғанда сервердің өнімділігі маңыздырақ, өйткені қосымшаның мәліметтері серверге бағытталған болуы мүмкін. Сондықтан, веб-қосымшаларды жасау кезінде қолданылатын технологияларға және қолданыстағы интернет-технологияларға анализ жасау нәтижелері ретінде қойылған мақсаттарға жету үшін белгілі технологиялардың комбинациясын қолдану қажет болады. Осыны ескеріп клиент-серверлік әрекеттесудің әртүрлі технологияларын зерттеу қажет. Мысалы, арнайы программалық қамтамасыздандыруды қолданып шапшаңдық сияқты қосымшаның маңызды сипаттамаларының бірі бағаланады. Бұл бағытта әртүрлі сұраныстар тәсілдерін және HTTP (GET және POST тәсілдері) және SOAP қолданбалы деңгей протоколдарын қолданып функционалдың орындалу жылдамдығы зерттелді. Функционалдың орындалу уақытын есептеу үшін браузердің плагині қолданылды. Жоғарыда айтылғандарды ескеріп интернет-дүкен мысалында веб-технологиялар негізінде интерактивті жүйелерді жасауға арналған программалық кешен жасалады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Басқару жүйесінің моделін әзірлеу басқару жүйені құруға, тиімділігін арттыру мен дамытуға бағытталған.

Идеологиялық негіз құзырлы басқару болып табылады – басшы педагогикалық қызметтің мақсатын біледі, стратегияларды анықтауға және ғылыми негізделген іс-әрекеттерді жүзеге асыруға дайын. БЖ моделінің технологиялық негізін жасау – жүйені жобалау немесе жүйелі жобалау болып табылады. БЖ-ны дамыту білім сапасының жоғарғы деңгейін қамтамасыз етеді, яғни, педагогикалық іс-әрекеттің мақсатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Ұсынылған сұлба бойынша веб-қосымшаларды құрудың түбегейлі ерекшеліктері алгоритмдік бөлік пен МББЖ-ға, сондай ақ олардың әрекеттесуіне қатысты болуы мүмкін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мильнер Б.З. Теория организации. - М.: ИНФРА-М. 1998. -336 бет.
2. Галлиев Т.Т. Системный подход к интенсификации учебного процесса (для технических специальностей вуза). // Диссертация д.п.н. Караганда. 2002. -305 бет.

3. Козлов С. Технологии web-программирования.
4. <http://www.javaportal.ru/articles/www/www.html>.
5. Булах Е.В. Средства доступа к базам данных на стороне сервера.
6. Семенов Ю.А. Cloud computing.
7. Колисниченко Д.Н. PHP 5/6 и MySQL 6. Разработка Web-приложений. – СПб: БХВ-Петербург, 2011. – 528 бет.
8. Будилов В.А. PHP 5. СПб.: БХВ-Петербург, 2005. – 240 бет.

Самыкжанова Р. Б.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы
Алматы Технологиялық университеті

БҮГІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОЗЫҚ ТӘЖІРИБЕ ЖҮЙЕСІ

«Баланың ынтасын тарту үшін оқылатын нәрседі бір жаңалық болу керек»

Ж.Аймауытов

Бұл күні құдіретті күш –білім екені белгілі. Жас мемлекетіміздің болашағы - бүгінгі оқушылар. Оларға талап қойып, олардың табиғи қабілеттерін, нақты мүмкіндіктерін анықтап, соған негіздеп оқыту - бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы. Дәстүрлі сыныптық – сабақ жүйесінің барлық элементтерінің және сабақты құрастыру технологияларын қолданумен қатар, оқытушы келесі педагогикалық технологияларды пайдалана алады: ойын технологиялары, проблемалық оқыту, оқу-зерттеу жұмысын ұйымдастыру технологиясы, жобалау әдісі, ақпараттық–коммуникациялық технологиялар. Осы технологиялардың ішінде ойын технологиясының алатын орны ерекше. Ойын технологиясы дидактика саласында маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Адамзат ойынның білімдік құндылығын ертеден дәлелдеді. Айталық, ерте замандардағы эллиндік және римдік халықтар

✓ ойынды балаларды тәрбиелеу құралы етіп, жауынгер ұландарды дайындау мақсатында қолданған.

✓ Ойындар арқылы жас ұрпаққа соғыс өнерін үйретіп, мәдениет пен сөз өнерін дарытқан.

✓ Ойындардың жастарды тәрбиелеу мүмкіншіліктерінің зор екендігіне жете мән берген.

Ойын теориясының қалыптасуы мен дамуын, ойын іс-әрекетінің әлеуметтік жақтарын анықтап, оның баланың қиялы мен ойлау қабілетіне оң әсер ететінін анықтаған. Оған балалық кезеңдегі ақыл-ойды дамыту

ойындарынан бастап, мәдениетке, бизнеске және басқарудың барлық салаларына мамандар даярлауға байланысты бағдарламаларды игеру барысындағы ойындар жатады.

Адамның ойын әрекеті негізгі үш түрлі даму деңгейлерінен тұрады:

- ✓ кәсіптік ойындар;
- ✓ әуестену ойындары;
- ✓ оқу-жаттығу ойындары.

Ойын оқыту үдерісінде оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық категория бола алады.

Оқытудың ойын формасын қолдануда екі жақты дидактика байқалады:

- ✓ ойнау үшін білу, үйренудің қажеттілігі;
- ✓ адамның ойнай отырып өзіндік білім алуы, өмір тәжірибесін

жинақтаудың қажеттілігі.

Ойын - балалардың шынайы және ойлап тапқан шындығына тез, еркін енуіне, өзіндік «Менің» қалыптастыруға және шығармашылыққа, белсенділікке, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді.

✓ Болжамы: егер сабақ барысында ойын технологиясын ұтымды пайдалансақ, білім алушының пәнге деген қызығушылығының артатынына, сөздік қорының молаютынына көз жеткізе аламыз.

Ойынға оқыту әдісі ретінде сипаттама беру, мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу сабақтарында ойын элементтерін қолдануды үлгілеу. Ойын – оқу үдерісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық категория. Сонымен бірге ойынды оқытушы мен білім алушылардың бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде қолдануға болады, кәсіби қазақ тілі сабағында ойын формаларын енгізу барысында интерактивті тақтаны да қолданудың маңызы өте зор. Ойынның мақсаты - бағдарламада алған білімдерін қалыптастыру, тиянақтау, пысықтау. Міндеті - баланың қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру. Сабақта ойындарды қолданудың түрлі жолдары бар. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндетті шешеді.

Ойын сабақтың басында – өткен сабақты еске түсіреді.

Сабақтың ортасында – көңіл-күйін сергітеді, ерік-жігерін дамытады, сабаққа ынтасын арттырады.

Сабақтың соңында – тақырыпты бекіту, сабақта алған білімді жинақтау мақсатын көздейді.

білім алушылар ойындағы өз жетістіктері мен кемшіліктерін біліп отыруы тиіс. Ойын нәтижелерін есепке алу түрліше: әрбір дұрыс орындалған грамматикалық ойын үшін ұпай есептеу, әрбір ұтылыс үшін кем ұпай беру, қол көтеріп немесе тиісті орфограммалар жазылған карточкаларды көтеру арқылы ұпайды есептеу; жаттығуға жіберілген уақытты есепке алу. Инновациялық оқу оқудың түсіндірмелі-иллюстрациялық түрінен әрекетшілдікке ауысу арқылы жүзеге аса отырып, оқушының оқу әрекетінің белсенді субъектісі болуына мүмкіндік береді. Оның өзі сабақты әртүрлі технологиялар бойынша жобалауды қажет етеді.

Ойын элементтердің мәні - ойын барысында дәріс алушының тілдік қатынас жасауға деген талабы. Қажетті сөздерді үйренсем, тауып айтсам деген ойлау қабілеттерін дамытады. Сабақта ойын элементтерін қолдану оқушылардың белсенділігін арттырып, оларды ынталандырады, теориялық білімдерін практикада қолдануға үйретеді, іздендіреді. Ойын элементтерін сабақта екі түрлі мақсатта пайдалануға болады. Оның біріншісі – оқушылардың сабақта қызығушылығын, ынтасын арттыру; екіншісі – оқушыларды тапқырлыққа баулап, зейінін, байқампыздығын арттыру және ойлау қабілетін дамыту. Сабақтың үстінде ойынды қолдану мынандай негізгі шарттарға жүгінеді:

- Ойын білім алушылардың алдына тапсырма ретінде қойылады;
1. білім алушылардың оқу әрекеті ойын ережесіне бағынады;
 2. Оқу материалы ойын құралы ретінде қолданылады;
 3. Оқу нәтижесінде ойын жұмыс элементі ретінде кіреді.

Осындай дайындық кезінде оқытушы сабақты ойын элементтерін қолдану үшін мына мәселелерді ескертуі тиіс:

Ойын *мақсаты:*

Білімділік: білім алушыларды грамматикалық және лексикалық тақырыпты игеруге үйрету.

Дамытушылық :

а) білім алушының іскерліктерін шыңдау;

ә) Логикалық ойлау дағдыларын дамыту;

Тәрбиелік :

а) Коммуникативті біліктерін дамыту.

ә) Адамгершілікке, сыйластыққа тәрбиелеу;

б) Жеңе білуге, жеңіле білуге үйрету. Балаларды, ең алдымен, кешегі өзі мен ертеңгі өзін салыстырып, өз жалқаулығын жеңуге шақыру;

в) білім алушының іскерлік дағдыны игеруі;

г) білім алушылардың белсенділігін арттыру;

Сабақта орынды қолданылатын ойын элементтері оқушының ынтасын арттырып, білім дағдыларын игеріп, іскерліктерін шыңдауға өз септігін тигізеді. Ойын барысында орындалатын дидактикалық материалдар білім алушыларға ыңғайлы, түсінікті болса, ойын нәтижелі болды. Тіл үйрету барысында әрбір сабақта ойын түрлерін және өзара сөйлесу үлгілерін қолданған дұрыс. Ойын арқылы оқушының бойына адамгершілік қасиеттерін, өмірге құштарлығын қалыптастыруға болады. Нашар оқитын оқушылардың өздері де ойын элементтері араласқан сабаққа зор ынтамен, жігерімен араласатыны анық. Адам тәжірибесіндегі кең таралған дамыту ойынының қызметі: ойынға тарту, ширату және, ең бастысы, қызығушылығын тудырту.

Ойын кезіндегі көтеріңкі көңіл-күй, өзара түсіністік, достық қарым-қатынасты қалыптастыру үшін оқытушы әр ойынға қатысушының мінез-құлқын, темпераментін, жинақылығын, ұстамдылығын ескеруі керек. Ойынның мазмұны қатысушылар үшін қызықты және ойын соңында нәтижесі анық көрінетіндей, маңызды құндылықтарын сезінетіндей болуы тиіс. Әр баланың ойын әрекеті сабақ кезінде алған білімдері мен білік-

дағдыларына негізделеді, ол әрекеттер күнделікті әсерлі шешімдер қабылдауға, өздерін және қоршаған орта мүмкіндіктерін дұрыс бағалай білуге тәрбиелейді.

Оқытушы кез-келген ойынды өткізу үшін алдын-ала жоспар құрып алуы керек. Сонымен бірге оқытушы ойынға қойылатын төмендегі әдістемелік талаптарын біліп орындауы тиіс.

Ол әдістемелік тұрғыдан алғанда мынадай бөліктерден тұрады:

1. Ойынның өтілетін сабақтың мазмұны мен тақырыбына сай болуы.
2. Ойынға берілген уақытты нақты белгілеу.
3. Ойынның ойналу түрін анықтау, мысалы: топ болып ойнау, жұптасып ойнау және т.б.
4. Ойынға қажетті материалдарды түгел дайындау.
5. Ойында қолданылатын лексикалық минимумды анықтау.
6. Ойындардың өту барысының жоспарын жасау.

Білім алушылар мен оқытушының ойынға ынтасы болған жағдайда ғана, ойын жүруі мүмкін. Ешқандай ойынды формалды ойнауға болмайды. Әрбір дидактикалық ойынға, бір жағынан дидактикалық жаттығуларды орындау тән, мысалы: грамматикалық ұғымға немесе құбылысқа жалпы сипат беру, олардың ерекшеліктерін табу сияқты жұмыстар, оқушыларды ұқсастықты, айырмашылықты табуға, байқауға баулиды. Бұл мағынадағы ойындардың үйрету қасиеті бар.

Дидактикалық ойындар байқампаздық, елестету, есте сақтау, сөйлеу, ойлау қабілеттерін, сенсорлық бағдарын дамытады. Оның мақсаты: жаңаша білім беру мазмұнына көшу, нақты іс-әрекет жүргізу, ізденушілікпен жұмыс істейтін оқушы тәрбиелеу.

Міндеттері: білім алушының қызығушылығын арттыру, іскерлік ойындар ұйымдастыру, теория мен практиканы ұштастыру.

Бұл жерде оқытушының іс-әрекеті: оқушыларды бақылайды, бақылау нәтижелерін өңдейді, алған нәтижелерді хабарлайды. Білім алушының іс-әрекеті: оқуға оң көзқарас, жаңаны танып білу, икемділік дағдыларын игеру, өз жетістіктерін өздері бақылау.

Іскерлік ойындардың құрылымы: талдауға проблема беру, оқушыларды топқа бөлу, проблеманы талдау, топ алдында шешімін айту. Мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізуді оқытуда ойын түрлерін мынадай мақсаттарда қолдану тиімді:

1. Құжат атауларын жаттауда.
2. Құжаттарда жиі қолданылатын деректемелерді орналастыру тәртібін пысықтағанда.
3. Қызмет барысында ресми тілде сөйлесу дағдыларын алуда.
4. Құжаттардың мазмұнымен танысуда.
5. Білім алушының ойын дамытуда, дұрыс жазу, айту дағдыларын қалыптастыруда.

Сабақ үстінде оқушы ойынды ойнай отырып, тілдік материалды меңгеру мақсатында сөздерді (аудармаларымен) жаттайды. Сюжетті суреттер

арқылы сөйлемдер құрастыру, сергіту ойындары, жұмбақ, алфавиттік жұмбақтар, метаграмма, анаграмма, кроссворд құраумен байланысты ойындар ұйымдастырылады. Мәселен, “Түлектер жәрменкесі” ойынының мақсаты: ”Мамандық” тақырыбын пысықтау, ойыншыларды өз бетімен еңбектенуге дағдыландыру.

“*Кім жылдам ойнайды?*” ойыны.

Ойынның мақсаты: білім алушыларды құжаттардың қазақша атауларын дұрыс айта білуге және есте сақтауға үйрету.

Ойынға керекті заттар: құжаттардың атауы жазылған плакаттар.

Сөз құрамы тақырыбын жүргізгенде «*Сақина салу*» қазақтың ұлттық ойынын ойнатуға болады. Бұл ойынның шарты: жүргізуші бір деректемені дауыстап айтады да, сақина салады, сақина кімге түсті сол оқушы «анықтамасын береді» - дейді. Ойыншы жауапты уақытында айта алмай қалса, онда ортаға шығып, дауыстап айтылған сөздерді тақтаға жазады. «Ғажайып алаң» ойынының элементтері сабақты жандандыра түседі. Сондай-ақ суреттермен жұмыс жақсы нәтиже береді, мысалы: суретке қарап, қандай жағдай, іс-шара бейнеленгенін әңгімелеу тапсырылуы мүмкін (мысалы, жиналыс, отырыс т.б.).

«Оқытушы қай жерде қателесті?» ойынын жүргізуге болады. Бұл ойынның шарты: оқытушы тақтаға шектеу белгісіне мысал жазады, ал білім алушылардың мақсаты шектеу белгісі болмай тұрған сөзді, сөз тіркесін табу. Рөлдік ойындар-тіл дамыту құралы. Бұл - тілді үйрену процесіндегі ең белсенді әдістемелік тәсілдерінің бірі. Оны тиімді қолдана білген ұстаз оқушыларға білім мен тәрбие беруде табысқа жетеді, сол арқылы шәкірттерінің бойында ойын өзгеге өз бетінше жеткізу қабілеті мен дағдысын қалыптастыруға, монолог түріндегі ойын дамытуға, диалогтық қарым-қатынас негізінде сөйлеу тілін бағыттауға ықпал етеді.

Рөлдік ойын оқыту мақсатында қолданылатын, сөзге араласу жағдайын ұйымдастыратын құрал десек те болады. Оған өзара рөлдерді және ойындық көріністерді бөліп алып, соған сәйкес оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынас жасаудағы ұйымдастырылған әңгімесі жатады. Мысалы: «Бағдарламашының бір жұмыс күні ойыны» тақырыбындағы рөлдік ойын. Бұл ойын өмір жағдаяттарын үлгілеу және оның шешуін іздестіруге негізделген.

Оқу үдерісі негізінде оқушының коммуникативтік қабілетін дамытуда ойын элементтерін пайдалану топпен және жеке немесе жұппен жұмыс істеу арқылы оқушының жеке тұлға ретінде ерекшеліктерін анықтау, зейінділігін қадағалау, өз білім деңгейіне өзі баға беруіне көмектеседі.

Қазақ тілін оқытуды жетілдірудің жаңа технологиясын іздестіру жолында ғалымдар, жаңашыл педагогтар еңбек етуде. Олардың ғылыми еңбектерін, зерттеу жұмыстарын саралағанда берік білім берудің, оқу белсенділігін арттырудың маңызды жолдарының бірі - ойын элементтерін тиімді пайдалану екендігі байқалады. «Баланың ынтасын тарту үшін оқылатын нәрседе бір жаңалық болу керек», - деп жазады Ж.Аймауытов. Соңғы жылдардағы зерттеулер адамдар естіген ақпараттың 20%-ын, көзбен

көрген ақпараттың 30%-ын және бір сәтте көрген және естіген ақпараттың 50%-ын меңгеретінін көрсетті. Сол себепті мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу сабақтарына ойын элементтерін енгізе отырып, көрнекіліктерді қолдану арқылы нәтижеге жетуге болады. Мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу сабағына ойын элементтерін енгізу не береді, қорытындылап көрейікші:

Оқушылар үшін :

1. Қызығушылық және уәждеме артады;
2. Әр оқушы жұмысқа тартылады;
3. Ақпараттар ағымымен жұмыс істеу дағдылары пайда болады;
4. Көру арқылы есте сақтау және эмоциялық қабылдаудың белсенділігі артады;
5. Өздігінен шешім қабылдау дағдылары пайда болады.
6. Материалды игертуге уақыт үнемделеді.

Оқытушы үшін:

1. Оқу материалы жүйеленеді;
2. Саралап оқыту жетілдіріледі;
3. Тақырып бойынша қосымша материалды игерту мүмкіндігі пайда болады;
4. Психикалық және эмоциялық тұрғыдан түсетін күш кемиді.

Қорыта келгенде, ойын – оқыту әдістерінің бір түрі. Адам баласы ойын арқылы өсіп өркендеген. Ойын технологиясының оқытушыға берері мол. Сондықтан да мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу сабағында ой белсенділігін арттыру үшін ойын элементтерін пайдалану керек.

Наурузбаева Ж. А.

Т.Рысқұлов атындағы ЖЭУ-дің
Экономикалық колледжінің
тарих пәнінің оқытушысы,
мәдениеттану ғылымының магистрі

**МУЛЬТИМӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ
ОНЫҢ ҰЛТАРАЛЫҚ ҮЛГІСІ**

Мультимәдениет жалпы алғанда мәдениеттердің бірігуі немесе көптүрлігі. Ең алғаш мультимәдениет ХХ ғасырдағы Америкада етек алған әйгілі «Құйма қазан» концепциясына жауап ретінде пайда болды. Швейцариядағы саясатты сипаттау мақсатымен «мультимәдениет» 1957 жылы ғана толық ұғым ретінде қалыптасты. Мультимәдениет саясатының негізінде, БАҚ-тың қолдауымен, үкімет иммигранттардың ұлттық болмысын, тілдік, мәдени, діни ерекшеліктерін сақтап қалу мақсатымен әр түрлі жұмыстар жасауда. Жаппай иммиграцияланумен қатар мультимәдениет саясаты мемлекетте сол ұлтқа жатпайтын және бәсекелес болатын үлкен этникалық топтардың қалыптасуына әкеледі. Мультимәдениет саясатының міндетті шарттарының бірі байырғы халық ішінде шыдамдылықты насихаттау қолданылу аясын кеңейту.

Бүгінгі таңда мультимәдениет тақырыбында көптеген шетелдік, ресейлік ғалымдар зерттеулер жүргізуде. Соның ішінде Қазақстандық ғалымдар да өз үлестерін қосуда. Отандық пен шетелдік ұстанымдардың ұқсастығы-бұл көптеген сарапшылар мен ғалымдардың мәдениеттің алуан түрлілігін, оның ерекшеліктерін, жаһандану шартындағы көкейтесті мәселелерін зерттеудің өзектілігін мойындауында. Американдық теоретик Н. Глейзер айтуы бойынша мультимәдениет тақырыбын қазіргі таңда көптеп зерттелуде. Себебі дүние жүзіндегі халықтардың бір-бірімен тығыз байланыста болуында[1].

Ресейлік және батыстық пікір таластардың ұқсастықтары мультимәдениет сыншылдық пен идеологияшыл және мәдени алуан түрлілігін ұғынудан тұрады. Жартылай мәдениет пен мәдени бостандықтың мультимәдениеттің әлсіз жақтарына қарамастан қорғанысты таңдап алатынын болжайды. Батыс Европа мен АҚШ мемлекеттерінде сыни баға беру кең ауқымды орынсыз шабулдардан беделді либералды тақырыптар мен теорияларға дейінгі спектор. Сөйтіп, АҚШ-та консерваторлар аз өйтіп, АҚШ-та консерваторлар аз болса да, нақты мультимәдениет евро-американдық мәдениетке шабуылды қарастырып, ұлттық құндылықтың негізін салушыларға қауіп қатер туғызып және мультимәдениетті марксистік немес сол саяси идеологияға жатқызады және негізгі мақсаты-АҚШ-та мәдени үндестікті жою болып саналады.

Ресейлік зерттеушілер мультимәдениет тақырыбын шетелдік зерттеушілердің еңбектері негізінде алып отыр олар: Ч.Тэйлор, Н. Глейзер, Ф.Радтке, У.Кимлика, М.Уолцер, С.Бенхабиб.

Белгілі мультимәдениет теоретигі В. Малахов өзінің алғашқы мақалаларында Ресейдегі мәдени плюрализм жоспарларына дұрыс баға береді және «мультимәдениет» терминімен байланысты мәселелер-бұл ортақ мәселе екенін атап көрсетеді[2]. Дегенмен, Батыстағы көпмәдени тәжірибелік әсерлер қанағатсыздықты білдіріп, уақыт өте келе пайда болады, сындық мұқаба «идиосинкразии» мен сенімге дейін өсіп, консерватизм емесітігі плюрализм мен мультимәдениет ұрандарымен шығады[3].

Қайтадан сынның объектісі болып мультимәдениеттің «фрагменттік» нұсқасы: мультимәдениет, идеология өрлеген, демократиялық плюрализмге тосқауыл қойып, азаматтық қоғамды автономды және бір-бірімен бәсекелес қоғамдық мәдениеттердің жиынтығымен алмастырады[4]. Ғалым көпмәдениеттілік қоғамның парадигаларын шынайы емес және өнімсіздігін растай алмайды, мәдени плюрализм шаттар негізінде бірлескен азаматтықты ұйымдастыру қажет. Осыған орай нормативті болашақ жоспарлар мәдени-плюралистік, көпмәдени қоғам, ішінде әмір ететін мәдениеттің болмауы және «мәдениет» деген түсінік «этнос» деген түсінікпен байланыстылығын айтды. Бұл қоғамда, жеке тұлғаларға таңдау бостандығы берілген, қандай болмасын мәдени үлгілер жеке меншігі болып табылады[5].

А.В.Тишковтың тұжырымдауынша мультимәдениет дегеніміз мемлекетке нақты мәдени өзгешеліктерді ғана емес оны мойындау, сонымен бірге саяси кеңістіктегі философиялық және этикалық тұжырым құқықтық

нормалардың өзінің айтуы бойынша қоғамдық институттарда күнделікті өмірдегі адамдар табы.

Борисовтың айтуы бойынша мультимәдениеттілік: біріншіден ортақ ұлттық идеология мен саяси этикалық құндылықтар; екіншіден ерекше этномәдени үзінді синонимдес көпмәдениеттілікті және мәдениетке қарсы ортақ ұлттық қозғалыс дейді. Бұл жерде мультимәдениетті идеологиясымен ұқсастықтарын өте жоғары бағалайды. Саясат пен мультимәдениеттің мәдени көп құрамды қоғамдық байланыстары, дәлірек айтқанда мультимәдениет тірі шындық ретінде көрсетіледі.

А.И. Куропятник мультимәдениетке терминдер мен трактаттар енгізді. Ол мультимәдениетті үш деңгейге бөліп түсіндіріп айтты.

а) демографиялық оның мәні демографиялық өзгерістерді жазу этномәдениеттің өлшемдерін ортақ ұлттық ықпалдың астына эндогендік миграция және экзогендік имиграция факторлары, мультимәдениеттілік бұл жағдайда оралмандардың қоныстану орталығына қабылдау саясаты;

б) идеологиялық, осының төңірегінде қарастырылатын ұлттық идеологиялық тұжырымдама;

в) саяси көрсетілген тәжірибелік қолданыстар, мультимәдениетті идеологиялық, саяси, құқықтық, мәдени, ұлттық және т.б кіші шынайы бағдарламалар және олардың әлеументтік көмегі, бұл жағдайда мультимәдениеттік бұл саяси бағдарлама. Мемлекетке бағытталған сәйкестіктің қатынас арасында мемлекет және этникалық мәдени кемшіліктер оны құраушылар оған қоса бұл кемшіліктегі қатынастарды реттеу.

Ал, Қазақстандағы мультимәдениеттің көрініс алуы біздің көп ұлттылығымызда. Егемендік және ұлттық мемлекеттің қалыптасуы, ұлттық мәдениеттің азат етуін Қазақстандық қоғамның өзіндік ерекшелігін, оның ұлттық – мәдени мәселелерін шиеленістіреді. Қазақстандық өркениеттің қалыптасуы және отандық мәдениеттің бүтіндік мазмұнының дамуы тарихи-ғылыми түсінулерді жүзеге асыруға мүмкіндік беріп отыр. Ұлт қалыптаспаған полиэтникалық қоғамның моноэтникалық мәдени негізге тез арада көшуі мүмкін емес. Қазақ элиталарының мәдениетіміздің моноэтникалық бағытқа бұруы салдарынан еліміздің азу емес нәсілдері өз мәдениеті үшін алаңдауда. Көп жағдайда мәдениеттің дүние жүзінде таралуы ғаламдану құбылысымен байланысты болып келеді.

Мәдениеттің жан-жақты мүмкіндіктерін ашып көрсеткісі келетін жаһандану құбылысы ұлттық, мәдени, діни жән басқа да мәдени алуантүрліктің редукциясына алып келеді. Бүгінде анық болатын бір нәрсе, әлемді мәдени коммуникацияда негізінен мәдениеттің қарапайым үлгілері маңызды рөл атқарып отыр. Бұл гедонистикалық бағыттарды ендіру арқылы жүзеге асады, ал олар өз кезеңінде қоғамдық тұтынушылықты әлемдік және жалпылама мәдениетте қамтамасыз етеді. Ерекше атап өтетін бір жайт, дамыған елдерге қарағанда, дамымаған және дамушы елдерде әлемдік мәдениеттің әсері үлкен қарсылықтарға тап болып отыр. Бұл құбылыс Батыс мәдениетінің үстемділігінің басым, мәртебесінің жоғары екенін түсіндіргісі

келетін сияқты. Қазақ елінің тәуелсіздік алып, әлем мәдениетіне қанат жая бастаған шақта, бүкіләлемдік мәдениеттің елімізге пайдасынан гөрі зияны көп тиді. Кеңес үкіментінің қарамағына енді шығып, қыспақтан көзімізді ашқанда ғаламдану құбылысына тап болып, түзу жолымыздан одан бетер адастық.

Жаңа полиэтникалық қоғамға жататын Қазақстанда ұлтаралық қатынастардың жанаша реттелу тәсілдерін байқауға болады. Олардың бірі – мультимәдениет, бұл тәсіл – қоғамдағы барлық этникалық топтардың мәдени және әлеуметтік ресурстаға қол жеткізуіне бағытталған. Мультимәдениеттің жеке элементтерін бүгінгі Қазақстанның этносаясатынан да байқауға болады. Бірінші кезекте еліміздің этносаясатындағы заңгерлік аспектілерді атап өткен жөн, оның ішінде Қазақстан Республикасының Конституциясы ұлттық ерекшеліктерге қарамастан барлық этникалық топтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Алайда, ұлтаралық қатынастардың реттестіру жолдары мультимәдениет талаптарына көп жағдайда сәйкес келмей жатады. Мультимәдениет бағытының толыққанды қанат жаюына кедергі келтіретін негізгі жайыттардың бірі: бұл посткоммунистік елдердің бәріне тән (Қазақстан соның ішінде), қоғамдық және әлеуметтік өмірде моноэтнизацияның беталысы. Моноэтнизация – бір ұлттың, көп жағдайда мемлекеттің негізгі ұлт өкілдерінің мүмкіндіктерін, әр түрлі салаларда дамытуға бағытталған құбылыс негізінен саясат саласында үлкен орын алады. Ал бұл болса бір ұлттың басымдығын көрсетіп, өзге ұлттарда қарсы көзқарастардың дамуына, және де мемлекеттік емес этностардың қоғамдық ресурстарда өздерін әлсіз сезінуіне әкеп соқтырады. Моноэтнизацияның елдегі ұлтаралық қатынастардың тұрақты, бейбітшілікте дамуына кесірін тигізетіні осыдан-ақ байқалып отыр. Мемлекеттегі ұлтаралық қатынастардың тұрақты күйде сақталуын қамтамасыз ететін бірден-бір ұйым – Президенттік институт. Бұл ұйым еліміздің орталық саяси системасы болып табылады. Президенттік институттың негізгі бағыты – ұлтаралық тұрақтылық пен бірегейлік идеясын насихаттау.

Қазақстанда осы тектес көптеген институттар баршылық, бәрінің көздеген мақсаты жоғарыда атып өткен қағидалар болып келеді. Алайда институттар негізінде ғана пайда болған ұлтаралық келісімдер, толыққанды бейбіт мемлекет қалыптастыруға жеткіліксіз. Ол үшін әрбір ұлт өкілі Қазақстан мәдениетін дамытуда белсенді қатысып, бірауыздан бір көзқарасты ұстану керек. Және істелініп жатқан игі істердің бәрі еліміздің мерейі үшін екенін түсінгені жөн. Бүгінде атап өткен мәселелердің кері көрінісі қалыптасып отыр. Қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік және мемлекеттік теңдіктің дағдарысы, ел ішіндегі әлеуметтік ынтымақтастық дағдарысын тудырып отыр. Дағдарыстан шығудың жолы: елімізде әлеуметтік іс – тәжірибе серіктестігін дамыту қажет. Бұл серіктестіктерде әлеуметтік топтар, бизнес және мемлекет тең дәрежеде көрініс тауып отыр. Әлеуметтік серіктестіктерде кәсіподақ пен өзге де институттар атынан шығатын топтар, өз этносының өкілдері емес, еліміздің азаматы болып таныстырылады. Осындай мемлекеттік ұйымдастырушылар мен институттар арқасында

қазіргі Қазақстанда бейбіт ұлт қлыптастыру мәселесі шешіліп отыр, және де социалдық серіктестердің көмегімен мемлекет ішінде мультимәдениет туып отыр. Ұлттық және әлеуметтік негіздің қалыптасқандығы Қазақстанның этникалық топтарды біріктірудегі тырысуларын желге ұшырады.

Этномәдени алуантүрліліктің көпшілік арасында таралуы, мемлекеттік бірліктің, тұрақтылықтың бұзылуына әсерін тигізеді деп саналды. Либералды көзқарастарды ұстанған сыншылардың пікірінше, белгілі бір этникалық топтардың саясатта артықшылықтарға ие болуы, жұмысқа орналасудағы арнайы жеңілдіктер, дін саласында үлкен құқықтарды иеленуі-адам теңдігіне карама-қайшы келеді. Әдет-ғұрыптарды сақтаудағы міндеттер, мәселен индуистік кастадағы иерархияның бұзылмауы, т.б осы сияқты іс-әрекеттер өз ұлтының мәртебесін жоғары қойып отыр деген шешімге алып келуі әбден мүмкін. Бүгінде осы тектес әрекеттерге қарсылық қойылуда, алайда мәдени бостандық әрдайым сақталуы тиіс. Бүгінгі қоғамда ұлтаралық қатынастар мәселелері соңғы кездерде аса маңызды проблемалардың бірі болып отыр. Алайда бұл жайытқа карамастан, ғалымдардың болжауынша әртүрлі ұлттар арасындағы өзара теңдіктер, жылдан-жылға жақсарып, халықаралық қатынастардың өсуіне септігін тигізіп отыр[6].

ҚР мультимәдениет қоғамының қалыптасуында, келесіні ескерген жөн:

Этникалық соқтығыстардың болуы, егер этникалық өзінділік сақталса онда олардың жақындасуы мен ортақ бір ұқсастықтарының пайда болуын көрсетеді.

Ұлттық консолидациялау саясаты тіліде мәдениеті әртүрлі этностардың өзара әрекеттесуін қарастырады. Ұлттық консолидацияның мақсаты өзімен бір тұтастығын көрсететін қоғам емес, бөлшектерден тұратын ортақ сана сезімі бар этникалық қоғамды қалыптастыру.

Ұлттық консолидацияның мақсаты этникалық айырмашылықтарын керісінше барлық азаматтарды, әртүрлі нәсілдердің өкілдерін, этностарды, конфессияларды біріктіру мен ынтымақтастыру болу керек. Біздің көзқарасымыз бойынша, қазіргі заманның шарттары бойынша мультимәдениеттің принциптарына сай, өкіметтің ұлттық саясатының айырылмай жақтасы болатын екі программа құру жөн болар еді. Біріншіден бұл этникалардың өзіндік ерекшелігін, тілін, мәдениетін, дәстүрін сақтауын дамытуға бағытталған этниканы жаңғыртушы бағдарлама болуы және бұл бағдарламаның дифференциаланған болуы және әр этникалық топтың өзінің бағдарламасы болуы керек. Екіншіден бұл Қазақстандағы барлық тұрып жатқан этникалық топтардың өмір сүруі мен әрекеттесуінің өте нақты құрылған механизімі болатын этникалық әрекеттесуінің бағдарламасын болуы керек.

Мультимәдениет принциптарының орындалу процесі азаматтық принцип бойынша этносаралықтың интеграциялануына және қоғамның болысатын объективті фактор болып қызмет ете алады. Өкіметтік ұлттық сувернитеттің орындалуы демократияның, құқықтық өкіметтің және азаматтық қоғамның принциптеріне сүйенуі қажет. Және де осы принциптердің бірі толық түрде мультимәдениеттің принциптарына сәйкес

келеді, ал нақтырақ – қайбір этникалық өкілі екендігіне қарамастан адамның құқықтық және бостандық приоритетінің принципі сөзсіз орындалуы қажет. Осы жоғары жазылғанның бәрі, тәжірибе жүзінде орындалғандары, этникалық сана сезімнің дамуына оң жақ әсерін етуі және Қазақстан Республикасының ұлттық консолидациясының нығаюына нық болысуы айғақ.

Жалпы алғанда осы айтылғандардың барлығы біріге отырып Қазақстандық мультимәдениеттің моделін көрсетеді. Мультимәдениет моделі – бұл қоғам ішіндегі қандай да этностың мәдени өзгешеліктерін жоғары қоймайтын, барлық этностар тең дәрежеде екенін түсіндіргісі келетін үлгісі. Бұл үлгісі дамытуда барлық іс-шаралар игі болады, себебі бұл үлгісі бейбітшіліктің және тұрақтылықтың негізі болып саналады[7].

Менің ойымша бойынша мультимәдениеттің Қазақстандағы белгісі ол көп ұлттылыққа. Сол ұлттардың Қазақстан мультимәдениеттің белгісі бұл ұлттардың қоғамдық тұрақтылық пен ұлтаралық келісімді нығайту мақсатында бүгінде этносаралық ықпалдастықтың басты тұтқасы деп заңды түрде танылып отырған Қазақстан халықтар Ассамблеясын құрылуы. Ол, Елбасының айтуынша, қазақтардың көне жерінде тұратын барлық этностар өкілдерінің бойындағы өзара түсіністік пен төзімділікке, отаншылдық пен ел тағдыры үшін азаматтық жауапкершілікке негізделген. Халықтардың тұтастығының тағы бір негізі ол Қазақстандағы өмір сүріп жатқан халықтардың көп дінділігі. Себебі кез-келген діннің мұраты-адамдары бейбітшілік пен қайырымдылыққа, әділдік пен өнегелікке, ізгілік пен кешірімділікке, имандылық пен бауырмалдылыққа баулу, олардың өн бойында сүйіспеншілік сезімін ояту, адамзаттың игілігі мен бақыты үшін жауапкершілігін сезіну сияқты адамгершілікті асыл қасиеттерді қалыптастыру. Қазақстандағы мультимәдениеттің тағы бір белгісі ол әр облыста өмір сүріп жатқан халықтардың мәдениетінің бір-бірінен территориялық ерекшелігі мультимәдениетті құрайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Glazer N. We are all multiculturalists. – Now. Harvard Univ. Press, 1997.
2. Малахов В.С. Нация и культурный плюрализм // Малахов В.С. Скромное обаяние расизма. М., 2001.
3. Малахов В.С. Война культур, или интеллектуалы на границах // Скромное обаяние расизма. М., 2001.
4. Малахов В.С. Культурный плюрализм versus мультикультурализм // Скромное обаяние расизма. М., 2001.
5. Малахов В.С. Зачем России мультикультурализм? // Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / под. ред. В.С. Малахов, В.А. Тишкова. – М.: 2002.
6. Кадыржанов Р.К. // Этнокультурная политика в Республике Казахстан. – А., 2007.

7. Байтенова Н.Ж. Мультикультурализм как модель бесконфликтного этносоциального развития//Мультикультурное общество а Казахстане: модели, проблемы, перспективы. Сборник материалов республиканской научно-практической конференции.-Алматы: Институт философии и политологии, 2002.-С.12-23.

**Снадинова Б.А.-преподаватель английского языка
Технолого-экономического колледжа АТУ
Давлетбаева Р.К.- преподаватель английского языка
Технолого-экономического колледжа АТУ**

Профессионально-ориентированное обучение английскому языку в техническом и профессиональном образовании.

В последние годы возросли требования к знаниям профессионального английского языка специалистам современной жизни. В этой связи, принцип профессиональной направленности приобретает особую значимость и приоритетность. Следовательно, можно предположить, что ещё в средне-специальных учебных заведениях надо добиваться определённого уровня сформированности умений профессиональной речи, достаточного и необходимого для успешного осуществления профессиональной деятельности. Умения профессиональной речи будут служить базой для дальнейшего самообразования и самосовершенствования в избранной обучающимися профессии.

Владение английским языком на уровне, достаточном для профессионального общения в профессиональной сфере, является одним из требований современного общества к молодым специалистам и выступает обязательным компонентом их профессиональной подготовки. Поэтому целью обучения профессионально-ориентированному английскому языку является формирование у обучающихся коммуникативных компетенций по использованию полученных знаний применительно к своей профессии.

Проведённые исследования педагогической работы показывают, что обучение английскому языку сегодня невозможно без инновационной составляющей. Традиционное обучение профессионально-ориентированному английскому языку ориентировано на чтение, понимание и перевод специальных текстов, включая изучение грамматических особенностей научного стиля. В настоящее время акцент переместился на развитие навыков и умений устной коммуникации. Устная речь включает в себя слушание и чтение, понимание и репродуктивное воспроизведение прослушанного или прочитанного как в устной (диалогической или монологической), так и в письменной форме.

В качестве основной задачи современного этапа преподавания профессионально-ориентированного английского языка является создание методик, интегрирующих интерактивные подходы к обучению и их преимущества для решения основной проблемы преподавания

профессионально-ориентированного английского языка – иноязычному общению в профессиональных ситуациях.

Анализируя понятие цели профессионально-ориентированного обучения английскому языку, следует отметить многокомпонентность и неоднозначность данного понятия. Выделяют следующие компоненты цели: образовательный, воспитательный, развивающий и практический. Для реализации образовательных целей предполагается приобретение обучающимися определённого объёма лингвистических знаний, связанных с избранной сферой будущей профессиональной деятельности, а также страноведческой информации.

В плане достижения воспитательных целей процесс овладения английским языком и владения им является действенным фактором социально-экономического, научно-технического и общекультурного прогресса общества. Он предполагает воспитание гражданственности, уважения к другим народам и культурам, общей культуры межличностного общения, познавательной активности, стремления к самообразованию, мотивации, т.е. осознанного отношения к овладению иностранным языком как средством общения, познания и самосовершенствования, а также эстетического восприятия и художественного вкуса.

Достижение развивающих целей, отвечающее современным требованиям, означает гармоничное психическое развитие личности обучающихся в целом, что предполагает развитие мышления, психических функций, речевых коммуникативных способностей, интеллектуальной активности, языковых, познавательных и творческих способностей обучающихся.

Наиболее важным компонентом категории цели является практика. Основной целью типовой программы для обучающихся технического и профессионального образования является практическое владение иностранным языком, позволяющее в полной мере реализовать аспекты профессиональной деятельности современного специалиста. Специфика подготовки обучающихся заключается в достижении такого уровня общения на иностранном языке, который позволит использовать его не только в профессиональной деятельности, но и для удовлетворения познавательных интересов и дальнейшего самообразования. Обучающиеся должны обладать коммуникативной компетенцией и её составляющими, необходимыми для квалифицированной, информационной и творческой деятельности в различных сферах и ситуациях делового партнёрства. Таким образом, практической целью обучения иностранному языку является «приобретение обучающимися коммуникативной компетенции, уровень которой позволяет использовать ИЯ практически, как в профессиональной деятельности, так и для целей самообразования. Ключевым методом в обучении профессионально-ориентированному английскому языку является коммуникативный метод, в основе которого лежит представление о том, что язык служит для общения, следовательно, целью обучения ИЯ является коммуникативная компетенция.

Профессиональная направленность обучения ИЯ даёт будущему специалисту возможность применения ИЯ не только как средства получения информации, но и как средства общения. Таким образом, процесс обучения ИЯ должен быть профессионально-ориентированным, так как цель такого обучения – формирование профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности, что позволяет студентам профессионально общаться в различных коммуникативных ситуациях. В коммуникативном обучении ситуации используются на всех стадиях освоения материала. На занятиях учебно-речевые ситуации призваны выполнять две основные функции: стимулирующую и обучающую. Очень важно обеспечить содержательность высказываний на изучаемом языке, исключить высказывания, не имеющие связи с действительностью, не соответствующие ей. Речевые ситуации способствуют также закреплению лексических единиц и грамматических структур.

Профессионально-ориентированное обучение невозможно без обучения специальной лексике, которая играет в данном процессе существенную роль. Исследование процесса обучения лексике позволило выделить принципы обучения профессионально-ориентированной лексике. К ним относятся:

- дидактические (принцип наглядности, принцип межпредметной интеграции, принцип сознательности);
- лингвистические (принцип минимизации языка, принцип концентризма),
- психологические (принцип поэтапности в формировании лексических навыков и умений);
- методические принципы (принцип обучения лексике в различных видах речевой деятельности, принцип дифференцированного подхода в зависимости от цели усвоения лексики, принцип профессиональной направленности обучения, принцип взаимообучаемости).

Последний принцип является характерным для обучения профессионально-ориентированной лексике, поскольку в некоторых ситуациях обучающиеся лучше владеют предметом своей специальности и могут корректировать преподавателя. Все вышеназванные принципы взаимосвязаны и дополняют друг друга. В профессионально-ориентированном обучении лексике основной единицей обучения, как правило, является аудио, видео и печатный текст. Тщательный отбор текстов является

обязательным условием эффективности обучения.

Переход на новые стандарты образования и недостаточное количество учебных часов, отводимых на ИЯ, требуют особого внимания к организации самостоятельной работы при обучении ИЯ. Самостоятельная работа обучающихся по ИЯ – это вид учебной деятельности, при которой обучающиеся с определённой долей самостоятельности, а при необходимости, при частичном руководстве преподавателя выполняют различного рода задания, прилагая необходимые для этого умственные усилия и проявляя навыки самоконтроля. В программе по обучению ИЯ

определена цель: подвести обучающихся к самостоятельному чтению оригинальных текстов по специальности. Читая и просматривая тексты, задавая вопросы и отвечая на них, делая различные виды упражнений, обучающиеся обучаются извлекать необходимую информацию. Каждый текст включает также серию упражнений, направленных на развитие навыков реферирования и аннотирования текста.

Роль преподавателя в организации самостоятельной работы определяется конкретными задачами, решаемыми обучающимися в зависимости от этапа обучения, уровня самостоятельной работы и индивидуальных особенностей обучаемых. На начальном этапе преподаватель выступает источником информации. В дальнейшем это чаще всего организатор обучающихся, который осуществляет контроль качества выполнения учебных заданий, анализирует итоги групповой и индивидуальной работы. Познавательная деятельность обучающихся в процессе выполнения самостоятельной работы требует от них активности и является одной из составляющих приобщения студентов к творческой деятельности.

В современных условиях быстрого развития науки, стремительного обновления информации невозможно научить человека на всю жизнь; важно заложить в нём основы языковых знаний, развить интерес к их накоплению и к непрерывному самообразованию. Одна из целей, которую ставит перед собой преподаватель – сформировать личность обучающегося, будущего специалиста, способного к саморегуляции в сфере непрерывного образования, а следовательно возникает вопрос о качестве профессиональной подготовки обучающихся. В реальной профессиональной деятельности специалист постоянно сталкивается с различными проблемами, его задача – непосредственно реагировать на них и самостоятельно их решать. Именно этому и нужно научить учащегося за время учёбы, сделав упор на перенос акцента с обучающей деятельности преподавателя на познавательную деятельность обучающегося.

Таким образом, основная идея подобного подхода к обучению ИЯ, заключается в том, чтобы перенести акцент со всякого рода упражнений на активную мыслительную деятельность обучающихся, где роль преподавателя – это роль помощника, способного подобрать методы и технологии обучения, способствующие личностному и профессиональному росту.

Основными методическими принципами организации процесса обучения профессионально-ориентированному английскому языку являются следующие интегративные принципы: принцип практико-ориентированного контекстного обучения, личностно-ориентированной направленности обучения, активности учения, проблемности, коммуникативно-ситуативного обучения, интерактивной направленности обучения, баланса осознанного и неосознанного в обучении, комплексности подхода, принцип коллективного взаимодействия, рефлексии в обучении.

Это предполагает использование в процессе обучения таких стратегий, которые будут стимулировать познавательную и коммуникативную

деятельность студентов, применяя разнообразные коммуникативные технологии обучения английскому языку: технологию коммуникативного обучения, информационно-коммуникационную технологию, технологию обучения в сотрудничестве, проектную технологию, игровую технологию.

Одним из методов, который предоставляет учащимся возможность самостоятельно приобретать знания в процессе решения практических задач или проблем, для чего нужны не только знания ИЯ, но и интеграция знаний из различных предметных областей, является метод проектов.

Немецкие методисты выделяют следующие признаки, характеризующие проектную работу при обучении ИЯ:

-проектная работа имеет практическую, профессиональную ориентацию и должна отвечать интересам обучающихся. Должна быть видна связь теории и практики. При определении темы студенты ориентируются на свои собственные интересы.

-проектная работа имеет конкретную цель. На занятии ИЯ цель должна быть поставлена так, чтобы ИЯ мог быть использован в коммуникативной форме, устной или письменной.

-работа над проектом способствует самостоятельной деятельности обучающихся.

-ориентация на результат, продукт деятельности. Продукт может принимать различную форму, это или вебсайт, презентация, записанный телефонный разговор, выставка, экскурсия, праздник, дискуссия, плакат, викторина, коллаж, брошюра и т.д.

-социальная направленность учебного процесса. Для достижения поставленной цели обучающиеся должны работать совместно, что предполагает развитие таких социально важных качеств как взаимоуважение, тактичность, умение высказывать и принимать критику, необходимо уметь устанавливать и придерживаться определённых правил поведения разрешать конфликтные ситуации.

-проектная работа способствует реализации межпредметных связей в процессе обучения.

Проектное обучение обладает большим образовательным потенциалом, так как мотивирует обучающихся в получении дополнительных знаний, способствует развитию социальных и деловых компетенций (планирование, поиск информации, принятие решений, систематизация, общение в группе, дискуссии, сотрудничество, презентация результатов, оценка и т.д.). Метод проектов удовлетворяет потребность в активном, самостоятельном, практически ориентированном обучении и даёт возможность проявить себя и достичь успеха и более слабым обучающимся. Так как ИЯ используется в максимально приближенных к реальности ситуациях, в том числе, профессионально ориентированных, обучающиеся на практике видят целесообразность применения ИЯ. Используя аутентичные источники из интернета, они получают информацию об аспектах, связанных с будущей профессиональной деятельностью, не только в рамках собственной культуры, но и культуры страны изучаемого языка.

Немаловажная роль также отводится кейс-методике, поскольку её использование приводит к развитию, обновлению, повышению интенсивности и многообразию коммуникаций между субъектами учебного процесса, так как её характеристикой является ориентация на межличностное взаимодействие, воздействие на психическую и социальную структуру личности.

Иновационными коммуникативными методиками также являются методики, основанные на различных формах коммуникации с привлечением интерактивных средств обучения, что включает:

-методы самообучения – edu.pglu, печатные, аудио- и видеоматериалы;
-педагогические методы на основе коммуникации «один-одному» - электронная почта, использование социальных сетей;

-преподавание на базе коммуникации «один-многим» - аудио и видеолекции, электронные лекции;
-обучение на базе коммуникации «многие-многим» - синхронные аудиографические, видео-, аудио- и компьютерные конференции – например, форумы в edu.pglu, работа в социальных сетях, например, Facebook.

Таким образом, использование предлагаемых методов обучения, основанных на коммуникативной модели языка, а также разработка целостной системы обучения речевому общению на профессиональные темы способствуют формированию у обучающихся целого комплекса коммуникативных и профессионально-ориентированных компетенций.

В процессе обучения профессионально-ориентированному английскому языку возникает вопрос «Чему учить в первую очередь: профессиональной лексике, грамматике или развивать умения монологической и диалогической речи?». Знание специальных терминов и основ грамматики не даёт свободы устно-речевого общения обучающихся, такая возможность появляется только в случае сформированности иноязычной коммуникативной компетенции. Наиболее приемлемой классификацией занятий по ИЯ является классификация, с точки зрения структуры урока, где заложены элементы процесса обучения. Структурное построение занятия зависит от конкретных учебных задач, характера планируемой на занятии деятельности и взаимодействия преподавателя и обучающихся.

Основными элементами занятия являются:

1. Организация и содержательная установка;
2. Проверка глубины и прочности знаний;
3. Взаимодействие преподавателя и обучающегося на основе сообщения – усвоения новых знаний, навыков и умений;
4. Закрепление изученного материала и упражнения;
5. Диагностика прочности усвоения знаний, сформированности навыков и умений;
6. Инструктаж по выполнению домашней или самостоятельной работы.

На основе изложенного выделяют наиболее актуальные типы уроков для обучения профессионально-ориентированному английскому

языку:

1.занятие - изучение нового материала (лекция, теоретическое исследование, кино-урок);

2.занятие - применения и совершенствования знаний (практические задания, сочинения,

выполнение упражнений, деловая игра);

3.занятие - обобщения и систематизации знаний (дискуссия, конференция, семинар, деловая игра);

4.комбинированное занятие (сочетание различных видов занятий широким спектром заданий);

5.контрольное занятие (тест, устный опрос, письменная работа, зачёт, викторина).

Наиболее оптимальным является комбинированное занятие, являющееся самым распространённым типом, включающее все основные элементы, позволяющее за ограниченный временной отрезок совершить полноценный цикл ознакомления, переработки и закрепления учебного материала, что помогает в реализации интегрированного междисциплинарного подхода в обучении ИЯ.

Таким образом, профессионально-ориентированное обучение ИЯ признаётся в настоящее время приоритетным направлением в обновлении образования. «Под профессионально-ориентированным понимают обучение, основанное на учёте потребностей обучающихся в изучении ИЯ, диктуемых особенностями будущей профессии или специальности, которые требуют его изучения».

Список литературы:

1. Белогрудова В.П. Об исследовательской деятельности учащихся в условиях проектного метода// Иностранные языки в школе. – 2005. - № 8.

2. Богданчик Л.В. Инновационные методы обучения иностранному языку в неязыковом вузе // Современные тенденции в обучении иностранным языкам и межкультурной коммуникации. Материалы Международной заочной научно-практической конференции, 24 марта 2011 г. Электросталь: Новый гуманитарный институт, 2011.

3. Виленский М.Я. Образцов П.И. Уман А.И. Технология профессионально-ориентированного обучения в высшей школе. – Орёл: ОГУ, 2010.

Құрманбаева А. А.

ф.ғ.к., доцент

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

журналистика факультеті

ЭКОМӘДЕНИЕТ

Ғылым рухани өмірдің дербес факторы болып, дүниетанымның негізгі тірегіне айналды. XX ғасырда ғылымның даму қарқыны оның түрлі салаларының ұштасып, қазіргі кезеңнің кешенді, ірі мәселелерін жаңа

бағдарда шешуге бағытталған мәселелерде (материалдар мен энергияның жаңа көздерін қалыптастыру, адам мен табиғат қатынастарын тиімділендіру, үлкен жүйелерді басқару, ғарыштың зерттеулер, т.б.) ерекше байқалды. Үшінші мыңжылдықтағы ғылым дамуының басым бағыты бүкіл әлемді, оның ішінде, адамның ішкі әлемін жан-жақты, тұтас қарастыру болмақ. Оған мысал ретінде, күнделікті тұтынатын энергияны пайдалану бойынша шараларды айтуға болады. Энергия тұтынуды тұрмысқа еш кері әсерін тигізбестен 15-30%-ға азайтуға болатынын әртүрлі кеңестер арқылы БАҚ айтылып та, жазылып та жатыр. Алайда, бұл әлі де болса жеткіліксіз. Еуропа елдерінде осы мәселемен айналысатын Сарапшылар желісі жұмыс істейді. Сондай-ақ, Еуроодақта Тұрақты энергетика жөніндегі іс-әрекеттер жоспарын жүзеге асыруда көппәтерлі тұрғын үйлердегі энергия тиімділікті арттыру саласында жұмыс істеп жатқан сарапшылардың әлеуетін күшейтуге бағытталған білім, ақпарат және тәжірибемен алмасу, сондай-ақ, азаматтар арасында кеңінен ақпарат тарату тәрізді шаралар атқарылып жатқанынан хабардармыз. Бұл әрекеттер әрине ғылымның дамуымен бірден-бір байланысты.

Қазақстан Республикасының «Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» Заңының қабылдануына, ел Үкіметінің Энергия үнемдеудің кешенді жоспарын мақұлдауы, сондай-ақ, ҚР Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту бағдарламасын іске асыруға байланысты аталмыш жобаны тұрғын үйлерде жүзеге асыру мәселесі бойынша мүдделі тараптарды қажетті ақпаратпен қамтамасыздандырудың өзектілігі жоғары. Энергияны сақтау және энерго тиімділікті көтеру заңына сәйкес барлық орта және ірі кәсіпорындар таяу 2 жыл ішінде электр энергиясын тұтынуды төмендету керек. Ең ірі 30 өнеркәсіптік компаниялар бүгін елдің барлық электр энергиясының 65-70% тұтынады, сондықтан ҚР ИЖТМ алдында энергияны сақтау саласында өкілетті орган ретінде өнеркәсіптік саласында энергия көлемділікті төмендету бойынша міндет қойылады. Бұл бағытта таяу екі жыл ішінде жұмыстар жүргізіледі. Оның сөзінше, энергияны сақтау және энерго тиімділікті көтеру заңына сәйкес, барлық орта және ірі кәсіпорындар Қазақстанда өндіріс кезінде энергияны тұтынуды төмендету керек.

Ал, 2012 жылы 1-ші шілдеден бастап Қазақстанда қызу лампаларын шығару мен сатуды кезеңдеп тоқтату туралы заң қабылданды. Былтыр 100 ваттан жоғары, биыл 2013 жылдан 75 ваттан жоғары, 2014 жылдың 1-ші қаңтарынан 25 ваттан жоғары қызу лампаларды шығаруға тыйым салынды. Олардың орнына энергоүнемдеу шамдарын қолдану қажеттігі туындап отыр. Бұл инновациялық-индустриялық даму бағдарламасына сәйкес елімізде экономиканы модернизациялау және энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін жасалып отырған маңызды қадам.

Энергоүнемдеудің тағы бір бағыты – мемлекеттік терможаңғырту бағдарламасын жүзеге асыру арқылы іске асуда. Ғимараттарды терможаңғырту дегеніміз – бұл қоршау конструкциялары арқылы жылу

техникалық сипаттамаларын жақсарту, қабырғалар, терезе, еден және төбелік жабын, желдету жүйелері арқылы жылудың жоғалуын азайту.

Елбасының «Болашақтың энергиясы» жобасының да басты өзегі – Табиғат-Ананың таңғажайып сыйын пайдалану. Өскелең ұрпақты табиғатты қадірлеуге, «Жасыл экономика» түзуге бетбұрыс жасауға, табиғи факторлардың көмегімен энергияның балама көзін жасауға шақырады. Елбасымыз әлем назарын осы жобаға аудартып, ЭКСПО көрмесін өткізуге дауыс берген бәсекеде 103 мемлекеттің қолдауына ие болғанда, еліміздің көк шалғынды жазирасы мен жасыл желекті орманына, көкке шаншылған таулары мен сылдырай аққан өзен-бұлағына арқа сүйегені белгілі. Сондықтан біз табиғаттың теңдессіз мүмкіндіктерін пайдалану арқылы табиғи жетістіктер бастауына қадам басуымыз қажет. Жылу мен энергияны сақтауда әлемдік тәжірибені ескере отырып, ғимараттар құрылысының жаңа стандарттарын әзірлеуге ден қойсақ құба-құп болар еді. Мысалы, неміс халқы үй салардың алдында мынадай алты пунктке басты назарға алады екен: Экология, экономика, техника, процесс, орны, социомәдени және функциональды аспекті. Әр пункттің өзіндік талданымы терең жүйеленеді. Сондықтан да немістер мәдени және социумдық рейтингтерімен ерекшеленеді. Энергияны өндіру үшін көп қабатты үйлердің үстінде оң жағында күн сәулесін қабылдайтын панелдер орналастырылады. Екі бөлікті «венещиандық» жалюзийлер күндіз күн сәулесін ішке жіберсе, түнде керісінше жұмыс істейді. Жұмыс үстеліндегі лампалар да күн сәулесі мен температурасына қарай жұмыс істейді. Ал дәліздерде лампалар орнатылмайды, олар арнайы сыртқы әйнектер арқылы жарық алады. Осылай үнемдеудің арқасында неміс халқы басқа халықтардан қарағанда 25-30 пайыз электр энергиясын кем тұтынады екен.

Ал энергияны үнемдеу әдісіне өткен ғасырдың 70-ші жылдары-ақ кірісіп кеткен қытай халқы ғылыми концепцияларды жан-жақты дамыту арқылы энергоресурс қорларын едәуір байытып алған. Энергиясын үнемдеу арқылы 1980 – 2010 жылдары халық шаруашылығының орта өсімі 9,9% жетсе, энергияны пайдалану бар-жоғы 5,7 % пайызды құраған. Біздің елде сол кездерден бастап электр энергиясының тарифтері өсе бастаған болатын. Энергияны аз тұтынғандықтан, олардың өнімдері де қолжетімді бағамен жеткізілді.

- Ресей тұрғындары да "Час Земли" — халықаралық акциясына қызу қосылады. Наурыз айының бір сенбісінде кешкілікке 1-сағатқа электр энергиясын өшіргендегі пайда мен зиянды сараптайды. Светодиодты технологиялар мен шамдардың артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастырады.

Қазақстанда саясат пен бизнесте шешім қабылдайтындар, энерготіімділік бойынша «Training in Energy Efficiency» (TrEff) бағдарламасына қатысты. Бұл халықаралық бағдарламаны Берлиндік Renewables Academy (RENAC) (Германия) академиясы ұсынып отыр. «Energy Efficiency - made in Germany» (Энерготіімділік – Германияда жасалған) бренд атымен жүзеге асып жатқан жоба, Energy Efficiency Export

Initiative (Энерготииімділікті экспорттау бойынша бастама) оның бастамасы шарасында неміс Федералды экономика және технология министрлігімен (BMWі) қаржыландырылып отыр.

TrEff барлық семинарлары барысында энерготииімді технологияларды өңдеу және аймақтық кәсіпорындардың халықаралық бәсекелестік қабілетін көтеру есебінен аймақтық экономиканы дамытуды ынталандырудың мүмкін жолдары қарастырылады.

Қазақстан энергияны сақтаудың айтарлықтай әлеуетті мүмкіншілігіне ие. Олар өнеркәсіптік және құрылыс секторларында және энергетикалық сектордың өзінде бар, бұл жерде энергияны өндіру және тұтыну үшін тозған жабдықтарды пайдалану, ақталмаған жоғары шығындарға алып келеді. Қазақстан энерготииімді экономика беретін артықшылықтарды ұғынады. Бұны ол энергияны сақтау саласында өзіне белгілеген мақсаттар дәлелдейді: 10% 2015 жылда және 25% 2020 жылға. TrEff жобасы қалпына келетін энергия көздеріне акценттелген, 2008 жылы RENAC біліктілікті көтеретін бағдарламалардың бүреуі болып саналатын TREE (Transfer Renewable Energy & Efficiency) жобасының жалғасы ретінде өңделген. Бүгінгі күнде бұл бағдарлама бойынша дайындықты 51 елден бизнес басқарушылары және қатысушылары өтті.

Қазіргі экологияның ғаламдық мәселелері табиғатты қорғау және табиғатты ұтымды пайдалану болып отыр. Адамның қоғамдағы мәдениеті, экономиканың әртүрлі жақтарының бір түйінін байлайды және өз алдына Адам және Табиғат қатынасындағы орталықты қалыптастырады. мәдениетті жасайтын функция пайда болғанда, мәдениетті игергенде, мәдениеттің өсу қарқыны адамдардың ынта-жігері артқанда гуманитаризм және гуманизм байланысы да артатыны белгілі. «Планетада адамзатты, ноосфера бүтіндігін жалпы тапсырманы құрастыру негізінде сақтап қалу мүмкін деген. Бұл үшін: үшінші мыңжылдықта адам алдында тұрған жаңадан ойлау, жаңа саясат, жаңа мәдениет, жаңа білім бірыңғай тапсырмаларға сәйкес келуі қажет» деген В.И. Вернадский сөзі де оны толықтырады. Сонымен бірге адам мәдениетінің қуаты сол биохимиялық қуат қалыпты жасайды.

Адам өмірі табиғи су, ауа, күн қуаты, тағам және т.б. қажеттіліктерді құраса, ал табиғат факторы адамның мәдениет құндылығы жүйесіндегі салауатты, сауатты әрекеттерді қажетсінеді.

Экологиялық мәдениет те ресурстағы табиғаттың барлық талаптарын өлшеу мүмкіндігімен қалыптасады. Қоршаған орта жүйелі экологиялық негіздеуді қажет етеді. Адам – табиғаттың бір бөлігі, барлық табиғатқа қарсы істелген істер адам табиғатына да әсер етуі де мүмкін. Сондықтан табиғатты сауатты пайдалана білу үшін білім стратегиясын құнды, мазмұнды құру керек. Табиғатты дұрыс пайдалансақ, мәдениеттің дамуы да анықталып, ғылым жүйесі ойлы концепциялар, парадигмалармен толығыады. Мәдени стратегиялық мақсатты анықтау тек қана табиғатпен қарым-қатынасты қарастырмай, сонымен қатар қоғамға да, адамдарға да қолайлы жағдайлардың жасалуын көздейді. Әрбір адамның мәдени құқығын

камтамасыз етіп, қоршаған табиғат ортасындағы дағдарысты жоюға мүмкіншілік жасайды.

2012 жылдың қаңтарында Мемлекет басшысы «Энергоүнемдеу және энерготииімділік туралы» заңға қол қойғаны белгілі. Бұл заң энергоүнемдеу мен энерготииімділікті арттырудағы мемлекеттік саясатты жүзеге асырудың негізгі бағыттарын анықтап берді. Заңда меншік иесінің формасына қарамастан, энергоүнемдеуде жауапкершілік барлығына бірдей белгіленген. Жалпы, энергоүнемдеу, оны тиімді жұмсау ең алдымен шығындарды азайту үшін қажетті іс. Мәселен, қазір біз жылу, газ, электр желісін пайдаланғанымыз үшін ақша төлеп отырмыз. Таратушы мекемелердің жабдығы тозған, тарату режимі жүйесіз болса, халықтың төлемі де артады. Ал, бұл шығындарды халықтың мойнына іліп қойған дұрыс емес. Ол үшін озық энергоүнемдеу технологияларын енгізіп, аталған шығындарды азайту саласында ауқымды істерді қолға алу керек, оның алғашқы бастамалары да облыстағы мекемелерде көрініс тауып отыр.

Қуатты үнемдеу идеясын бүкіл әлемнің табиғатын, экологиясын болашақ өмір үшін қорғаудың тиімді әдісі ретінде қалыптастыру керек. Қуатты үнемдеуші технологияларын насихаттай отырып, біз еліміздің ертеңгі экологиясын ойлаумен қатар, тұтынушылардың бүгінгі қаржысын үнемдеуге де тырысамыз.

11 қараша - энергияны үнемдеу Күнінде ғана емес, энергияны үнемдеу идеясын насихаттау мақсатын үнемі ұдайы жалғастырып отырғанымыз жөн. Ол үшін Қазақстан тұрғындарын энергияны үнемдеу және қоршаған ортаны қорғауға тарту үшін энергияресурстар мен энергия пайдалану туралы мәселелерді жиі көтеру; энергияны сақтау пәндерін мектеп және ЖОО орындарына енгізу; энергияны сақтау мәдениетін қалыптастыру; ресурстар мен энергияны сақтауға арналған мотивация құру; энергияны сақтауда тәжірибелік конкурстар мен жобалар ұйымдастыру керек. Шындығында, біздің қоғамда электр энергияны үнемдеу мәдениеті әлі де онша қалыптаспаған. Егер әрбіріміз «жасыл экономика» жобасына қатысып, өз пәтерімізден бастап электр энергиясын үнемдесек, 10-30 пайыз қосымша қуат көздерін алып қалуға болады екен. Егер адам бақуатты болса, әдетте ол үнемдеуді ойлай бермейді. Ал егер табысы аз, бірақ жағдайы жақсы болса, онда оның өз қаржысын орынды пайдалана білетіндігі. Әрине, кез келген адам өзінің қаржы мәселелерін өзі шешуге ерікті. Алайда қазіргі Экспо-2017 орай ұсынылып жатқан жобалардың кеңестерін қолданатын болсақ онда қаржымыз сауатты басқарылып және жалпы үй тұрмысын сауатты түрде жүргізетін едік.

Әдебиеттер:

1. Шимова О. С., Соколовский Н. К. Основы экологии и экономики природопользования: Учебник. Мн.: БГЭУ, 2012.

2. Барышев В., Трутаев В. Источник энергии – в ее экономии // Белор. думка. 2007.

3. Кораблев В.П. Экономия электроэнергии в быту. - М.,1987.- 96с.

4. Реймерс Н.Ф. Системные основы природопользования / Философские проблемы глобальной экологии. - М.: Наука, 1983. - С. 121-161.

5. Д.Лихачев. «Экология культуры».
<http://likhachev.lfond.spb.ru/articl100/Russia/ekolog.pdf>).

Алимжанова А.Б.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың аға оқытушысы

МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Ақпарат (лат. *informatio* – түсіндіру, мазмұндау) ұғымы күнделікті өмірден бастап техникалық салада пайдаланылатын көп мағыналы ұғым. Жалпы алғанда бұл ұғым шектеу, байланыс, бақылау, форма, инструкция, білім, мағына, құрылым, бейнелеу, сезіну тағы басқа ұғымдармен тығыз байланысты. Көп адамдар бұл білім дәуірі немесе білім қоғамы тудырған ақпарат дәуірі туралы айта бастады; ақпараттық қоғам, ақпараттық технологиялар, тіпті информатика, ақпарат ғылымы және компьютер ғылымы алдыңғы орында.

Multimedia лат. *Multum* – көп және *media-medium* – құрал деген сөздерінен шыққан. Ақпараттың бірнеше түрін: мәтін, фото, графика, дыбыс, бейне, анимация – электронды тасымалдаушы [1,15].

Мультимедиалық журналистика – журналистиканың ерекше түрі. Сондай – ақ, интернет тәуелсіз журналистиканың дамуына үлкен әсер ететін мықты механизм. Алайда, дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдары мен интернет-технологияның бір-біріне әсер ететін бағыттары бар.

Біріншіден: көптеген басылымдар өздерінің интернеттегі баламасын жасап жатыр, біреулері интернет-сайт, блог ашуда. Тәжірибе көрсеткендей, жүйедегі БАҚ-тың танымалдылығы жоғары болуда.

Екіншіден: интернет-технологиялардың базасында функцияланатын БАҚ дәстүрлі БАҚ-тан біршама өзгерістерге ұшырауда. Олар жер шарының кез келген нүктесіне тарайды, ақпарат жедел түрде таратылып, жарияланады. Осы ретте екінші бағыт, бұқаралық ақпарат құралдарындағы плюрализмнің дамуы заңды құбылыс.

Үшіншіден: БАҚ интернетте заңдық нормада бақыланбайды. Сондықтан пішіні және мазмұны бойынша дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарына жариялауға сай келмейтін материалдарды интернетте жариялауға мол мүмкіндік бар. Яғни цензураны орнатуда публицистиканың альтернативті әдістерін көрсетеді.

Төртіншіден: журналистер мен ақпараттық қоғам арасында байланысты одан әрі күшейтеді. Тіпті, олардың арақашықтықтарына да қарамастан байланыстырады. Яғни шетелде тұрып-ақ, отандық сайттарға мақала жазу, ақпарат беруге болады.

Бүгінде интернетсайттар дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының бір бөлігі іспеттес. Алайда, екеуінде де ұқсастықтар бар. Ортақ міндеттері ақпарат тарату. Дегенмен, қоғам дамыған сайын ақпараттық ортаның дамуы да заңды нәрсе. Мысалы, XX ғасырда журналистикаға жаңа сипат – интернет журналистика еңсе, XI ғасырда интернет журналистиканың жаңа қыры – блог жүйесі дамуда. Яғни әлемде ақпарат таратудың жаңа үлгісі қолданылуда. Сондықтан заманауи ағымның ығына сай ақпарат алу, қолдану қазіргі таңдағы тұтынушының да талабы.

Әрине, жаңа жаһандық жүйенің өзіне тән ерекшелігі де болары хақ. Енді, интернеттегі сайттардың ерекшеліктеріне тоқталайық:

- ақпараттың үнемі жаңарып тұруы;
- сайттарды тұтынудың жоғарылығы;
- тұтынушылардың өздері баға беріп отырады, басқа сайттармен салыстыра алады;
- веб-басылымның беделдігі, ақпараттық жобаның танымал болуы;
- кәсіби дизайн (сапалы, заманауи, мазмұнды);
- аудиторияның әр алуандығы;
- өзектілігі және таңдау мүмкіндігі;
- мұрағаттау мүмкіндігі;
- интерактивтілігі;
- мультимедиалығы;
- аудиториямен тығыз байланыс, тұтынушы тікелей байланысқа шыға алады;
- ақпарат алудың жаңа мүмкіндіктері;

Интернет – журналистикаға бұрынғыдан өзгеше қалып, жаңаша мән әкелді. Финляндияның ірі басылымының бірі - «Хельсинген Саномат» газетінің шолушысы Пентти Садениеми интернет дәуіріндегі журналистің қызметіне былай деп сипат береді: «Жаңа технологиялар журналистің жұмысын жеңілдетеді әрі жайландыра түсті. Барлығында жеке компьютері бар, бұрынғысынша жүгіру, жан-жаққа телефон шалу, мекен жайларды іздеудің қажеттігі жоқ. Әріптестерімізбен электронды пошта арқылы байланыс орнап тұрғандықтан, сұрау саламыз да, арғысына көп мазасызданбаймыз. Әсіресе, шетелдегі журналистермен қарым-қатынас жасау аса қолайлы». Осыдан келіп, еңбектің авторы интернетпен қоса пайда болған журналистиканың сапасына алаңдаушылығын да жасырмайды.

Ақпарат тасқынының ұлғаюына бірнеше фактор себеп болды:

- 1) теледидарда спутниктік арналардың көбеюі;
- 2) азаматтардың жаңа ақпараттық кеңістікті игеруі;
- 3) БАҚ-ның қоғамдық міндеттерінің азайып, ендігі оның коммерциялық мақсатта көбірек қолданылуы.

Қазіргі уақытта біздің өмірімізде интернеттің қамтымаған саласы жоқтың қасы. Оның техникалық ерекшеліктерін түпкілікті түсіну үшін оның пайда болу тарихы мен даму жолдарын айналып өту мүмкін емес.

Ең алғаш компьютерлердің пакеттік жүйесін құруды қолға алған - ARPA (Advanced Research Projects Agency Network) агенттігі. Интернеттің алғашқы аты да сәйкесінше ARPANet болатын. АҚШ Қорғаныс

Министрлігінің басқаруындағы бұл мекеменің алдында қорғаныс саласында жұмыс істейтін зерттеу ұйымдарын біріктіріп, олардың қызметін бақылайтын және үйлестіріп отыратын сенімді компьютерлік жүйені дүниеге әкелу міндеті қойылған еді. Бұл арнадағы ізденістер 1969 жылы өзінің жеңісті мәресіне жетті. Алғашында жүйе Калифорния (University of California, Los Angeles, UCLA) мен Стенфорд (Stanford University) университеттері арасында орнатылды. Көп ұзамай, кішігірім жүйеге Санта-Барбара (University of California, Santa Barbara, LA) және Солт Лейк Сити (University of Utah, Salt Lake City) университеттері де қосылады. Ал 1972 жылы электронды пошта дүниеге келеді.

Алғашында тек салалық қолданыста ғана болған Интернеттің кейін қандай ғаламдық жүйеге айналатынын тап басып болжаған ешкім болған жоқ. Алайда американ әлеуметтанушысы Маршалл Маклюэн (Marshall McLuen, 1911-1980) өзінің «Гутенберг Галактикасы» (The Gutenberg Galaxy, 1962), «Медианы түсіну» (Understanding Media, 1964) атты еңбектерінде бүкіл әлемді тоғыстыратын бір жүйенің дүниеге келуінің алғышарттарын тұжырымдап кеткен болатын. Маклюэн өмірін технологияның бұқара мәдениеті мен адамдар қарым-қатынасына тигізетін әсері мен ықпалын зерттеуге арнаған ғалым. 1964 жылғы еңбегінде ол технологиялық дамудың нәтижесінде болашақта «глобалдық деревнялар» пайда болады деген. Мұндай мекендерде шалғай жерлерде орналасқан адамдар тобы ешқандай кедергісіз, орталықтағыдай ақпарат алуына мүмкіндігі болады – делінген кітапта.

Ол кезде телевизия пайда болып, негізгі ақпарат көзіне айнала бастағандықтан, Маклюэн еңбектерімен танысқандар оны теледидардың болашағы туралы айтып отыр деп ойлады, алайда қазіргі заман көзқарасымен оқыса, «Understanding Media» кітабында сөз болғаны – Интернет ғаламдық жүйесі еді.

Шындығында да, қазіргі уақытта Интернет – ешбір мемлекетаралық шекараларды мойындамайтын дербес бір әлемге, «глобалдық деревняға» айналып отыр. Компьютердің қай мемлекет аумағында орналасқандығынан хабар беретін тек домен ғана. Ал ең алғашында әлемтордағы домендер саны саусақпен санарлықтай ғана еді. Олардың барлығы тек АҚШ аумағында қолдану үшін ойлап табылған.

- .edu (education) – университеттер және т.б. оқу орындарының жүйесі;
- .com (commercial) – коммерциялық ұйымдардың жүйесі;
- .gov (government) – үкіметтік және мемлекеттік ұйымдар жүйесі;
- .mil (military) – АҚШ Қорғаныс Министрлігінің жүйесі;
- .org (organization) – түрлі қоғамдық ұйымдардың жүйесі;
- .net (network) – телекоммуникация операторларының жүйесі.

Қазіргі уақытта саяси, әлеуметтік жағдай өзгерді. Бұл домендер қазір АҚШ меншігі емес, Бірінші Деңгейдегі Ұлттық домендер (Top-Level National Domains, TLDs) тобын құрайды. Ал Екінші деңгейдегі топқа мемлекеттердің географиялық домендері кіреді (қараңыз: қосымша). Әлемторда Қазақстан .kz доменімен таныстырылған. Совет Үкіметі кезіндегі

домен - .su (Soviet Union), 19.09. 1990 жылы InterNIC (International Network Information Center) базасында тіркеліп, Бірінші Деңгейдегі топқа кіретін. Кеңес Одағы тараған соң, 1992 жылы дүниеге .ru домені келеді. Ал 19.09.94 жылы IANA (Internet Assigned Numbers Authority) мәліметтер жинағында .kz домені алғаш рет тіркеледі. Қазіргі уақытта барлық сайттарды тіркеп, статистика жүргізетін бірден-бір «орган» - 1999 жылы қыркүйекте Әділет Министрлігі тіркеген KazNIC коммерциялық емес ұйымы. Соңғы мәліметтер бойынша, KazNIC-те 3000-ға тарта қазақстандық сайт тіркеулі.

Интернеттену кезеңі түрлі елдерде түрліше жүрді. Процесті сипаттаған кезде байқалған үрдіс – интернет дамыған елдерден дамушы елдерге қарай тарағандығы. Сонымен қатар, интернеттің даму-дамымауы нақты мемлекеттің саяси ұстанымы мен менталитетіне де тікелей байланыстылығы байқалған. 1998 жылы ең компьютерлендірілген елдер бестігіне АҚШ (1000 адамға – 520 компьютерден), Финляндия (490), Швеция (480), Дания (350) және Ұлыбритания (280) кіретін. Сондықтан Интернет-журналистиканың да осы аталған елдерде қалыптасуы да заңды болса керек.

Ең алғаш жүйелік басылымдар шыға бастағанда кейбір мамандар бұл жаңалықтың дәстүрлі басылымдардың беделіне қауіп төндіреді деген пікірлерін де жасырмады. 1996 ж. АҚШ-та «online режимінде жұмыс істейтін дәстүрлі БАҚ-ң электронды нұсқасын жасау қаншалықты тиімді болады?» деген сұрау жүргізген еді. Сонда респонденттердің 45%-ы оның сәтті болатынына күмән келтіріп, тіпті ондай жағдай әдеттегі газет-журналдар беделінің өсуіне кедергі болады деп жауап берген. Ал басқа 44%-ы керісінше, ондай үрдіс өте тиімді болады деген пікір білдірген.

Тампере Университетінің (Финляндия) ғалымы, электронды журналистикаға арналған көптеген мақалалардың авторы Ари Хейнонен өзінің «Жүйедегі журналистика туралы баяндамалар» (1998 ж.) атты кітабында: «Қазіргі уақытта дәстүрлі газет-журналдар алдында бір-ақ таңдау бар. Ол – жүйеге көшу немесе біржола жабылу» - деп «кесіп» айтады.

Алайда, осы салада маманданған тағы бір финн зерттеушісі Микко Кивилуото «Жүйе – қарақшы емес» атты мақаласында мұндай қауіптің негізсіз, әрі ондай мәжбүрлік туып отырған жоқ деген пікірін айтады. Кивилуотоның зерттеулерінің нәтижесі бойынша, жағдай мүлдем басқаша: оқырмандар бұрынғысынша дәстүрлі басылымдарды оқиды, ал электрондық сипаттағы нұсқаларын тек қызықтау үшін қарайды екен.

ТМД аймағында Интернет тұрақты қарқынмен дамып отырғанмен, шын мәніндегі БАҚ сипатына саятын сайттар кейінірек, шамамен 1995 жылы пайда болған. Д.В.Смирнов өзінің аталған еңбегінде Ресей Интернетінің хронологиясын 1995 жылдан бастап жасағанын былай деп түсіндіреді: «1995 жылға дейін Ресейдегі интернетті бар дегеннен гөрі жоқ деуге болатын еді. Ал бар дегеннің өзінде, ондағы дүниелердің саны мен сапасы БАҚ демек түгіл сайт деген сипат беру қиын соғатын. Сонымен бірге оның пайдаланушылары тым аз болғандықтан, интернеттің бұқаралық сипатын да жоққа шығаруға тура келеді».

Әлемторда таныстырылған елдердің барлығының Ресей интернеті сияқты тарихы бай деу артық болады. ТМД мемлекеттерінің ішінде интернет қолдау тауып, аса дамыған деп Ресей, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Украина және Беларусьті атауға болады [2, 64].

Қазақстандық интернеттің «туған күні» қашан деген сұрақтың екі жауабы бар. Біріншісі – 1991 жылдың сәуір айында. Сол жылы «Парасат» фирмасы базасында RELCOM жүйесінің Қазақстандағы алғашқы аймақтық торабы ашылған болатын. Бұл торап UUCP протоколы бойынша электрондық пошта қызметін көрсететін. Ал екінші туған күні – Казнеттің дүниеге келген 1994 жыл, қыркүйек айының 19-ы – осы күні алғаш рет KZ домені тіркелген еді. Сол жылдың аяғында қазақстандық сайттардың саны 15- ке жетеді. Олардың қандай сипатта болғаны туралы мәліметтер, адрестері қазіргі уақытта нақты сақталмаған.

С. Дуванов өзінің «WEB-журналистика: опасные тенденции» атты мақаласында Қазақстандағы интернет-журналистиканың қалыптасуына басты себеп болған 1996 жылғы негативті саяси процестер – деп атап көрсетеді [2, 64].

Содан бері отандық Интернет желісінде әр түрлі тақырыпты, мысалы, ірі компаниялар, мекемелер, облыстық-қалалық әкімдіктерден бастап, елдегі спорт, мәдениет, тарих, жаңалықтарды т.б. қамтыған сайттардың қатары біртіндеп көбеюде.

Мәселен, 1997 жылы қазақстандық футбол мен шайбалы хоккейге арналған тұңғыш спорттық сайт дүниеге келді. 1998 жылдың 30 қыркүйегінде Алматыдағы Орталық әмбебап дүкенінің 30 жылдығына арналған мерейтойлық концерттен республикамызда Интернеттің көмегімен тұңғыш аудиовизуалды трансляция жүзеге асты.

Сапа жағынан сөз болатын мәселелер отандық Интернеттегі дизайн, көркемдік, мазмұндық безендіру, сайттың жалпы өзінің қабілеті мен қажеттілігі, әсіресе, оның бизнес ретінде өз-өзін пайдалана алуы турасында айтылып қалып жүр. Мысалы, безендірілуі мен тұтынушыға қызмет көрсетуі жағынан ішінара отандық сайттардың шетелдік сайттармен әлдеқайда салыстыруға келмейтін тұстары бар екені шындық. Мұнда сайттардағы қазақ тілінің үлесі мен жалпы қазақ тілі қаріптерінің оқылу-оқылмауы өз алдына жеке тақырып.

Біріншіден, веб-дизайнерлік сала енді ғана даму үстінде.

Екіншіден, сайттардағы қызмет көрсету – «Интернет-бизнес» түрі ретінде пайдалану әлсіз күйде келеді. Мүмкін, халық бұл сервис түріне әлі дайын емес шығар. Яғни шет мемлекеттердегідей, үйде отырып-ақ «ғаламтордан» түрлі дүкендерді аралап, қалаған дүниеге тапсырыс беретін дегендей... Бірақ, ішінара кейбір сайттарда жарнама арқылы табыс табу бар. Бұл да бір «интернет-бизнес». Мәселен, алматылық Дәурен есімді студент өз блогын ашқан және оны бүгінде бизнес көзі ретінде пайдалануда, өз блогынан табыс тауып отыр.

Үшіншіден, кез келген тақырыпта мағлұмат алудың өзі қиынның қиыны.

Қазіргі таңда, бұқаралық ақпарат құралдары аудиторияны тығыз байланыста ұстап, оларды өз ісіне тарту, шығармашылыққа баулу, ақпарат жинауға қарапайым тұрғындардың араласуына жағдай жасауда. Азаматтық журналистика туралы бүгінде әртүрлі анықтамалар бар. Әлемтордағы ашық энциклопедия «Википедияға» сүйенсек, азаматтық журналистика - ақпарат жинауда, есеп беруде, сараптама жасауда және жаңалық таратуда белсенді рөл атқарады. Азаматтық журналистика – БАҚ арқылы ақпарат тарату үздіксіз процесін қарқынды етуге көмектеседі. Журналистиканың бұқара ортасына жетіп, онымен тығыз жұмыс істеуіне мүмкіндік тудырады. Сонымен қатар, азаматтардың өз проблемаларына көзқарасын анықтайтын, мәселені шешудің оңтайлы жолдарын бірігіп іздестіретін тиімді фактор.

Ал, «Лос-Анжелес таймс» газетінің Вашингтондағы бюросының жетекшісі, Жак Нелсон «Азаматтық журналистика дегеніміз - қоғамдағы күрделі мәселелерді шешуге қатардағы азаматтарды қатыстыруға әрекеттену»-десе, Минессота штатындағы қоғамдық телевизияның атқарушы директоры Билл Ханлэйдің пікірінше «белгілі мәселеге түсіністікпен қарап, оның шешімін табу жолдарын азаматтар мен журналистердің бірлесіп іздестіруі». Олай болса, азаматтық журналистиканы қоғамдық ой-пікірге әсер ететін құбылыс деп тануға болады.

«Online Journalism Review» атты мақаласында Джей Ди Лассика азаматтық журналистиканы БАҚ-тың құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, былайша сараптайды:

- 1) аудиторияның қатысуы (мысалы, интернеттегі мақалаға қосылған оқырманның пікірі, вебкүнделіктер, ұялы телефондардағы камераға түсірілген бейне, аудио файлдар, жергілікті тұрғындардың жаңалықтары);
- 2) тәуелсіз жаңалықтар мен ақпараттық сайттар;
- 3) жаңалық жариялайтын сайттардың интернет пайдаланушыларды ақпарат жинауға қатыстыру;
- 4) жеке сайттар;

Ақпараттық технологиялар маманы, журналист, әрі блоггер Дэн Гиллмор бүгінгі азаматтық журналистиканың теориясын жасағандардың бірі деп айтуға болады. Ол коммерциялық емес «Азаматтық БАҚ Орталығын» құрған және өзінің «Біз және медиа» атты кітабында: «Азаматтық журналистика - бұл адамзат үшін адамдар қолымен жасалынған журналистика» деп жазады.

Азаматтық журналистиканың қазіргі заманғы формасының бірі – интернет журналистика оның құрамдас бөлігі әртүрлі деңгейдегі сайттар, блог, моблогтар және т.б. Әлемтор пайдаланушысына, кәдімгі оқырманға, сайт ашып, блог жүргізіп, моблог қызметіне сүйену еш қиындық туғызбайды, оның үстіне қазір тегін тұғырнамалық қызметтер де аз емес.

Интернет саннан сапа категориясына өткелі, кеңжолақты, шектеусіз болғаннан кейін, 2005 жылдан бастап фото, видео, аудио ақпаратпен алмасатын сайттар пайда болды (мысалы, «You Tube», «Flickr», «My space» т.б.). Дәл сол кезде, әлемтордың жаңа версиясы WEB 2.0. туралы айтыла бастады. Блоггерлер өзі қызықтыратын немесе зерттейтін салада материал

жариялайды. Интернеттегі жаңалықтар ТВ және радиодан да жеделдігімен ерекшеленіп отыр. Қазіргі таңда блог әлеміндегі біреудің видеосы немесе басқа да файлдардың авторларына сілтеме жасап, жариялай беруге болады, мұнда ешқандай заң бұзушылық жоқ.

2006 жылдың 13-14 қыркүйегінде Алматы қаласында «Қазақстанда азаматтық журналистиканы дамыту және сөз бостандығын жүзеге асырудың жаңа мүмкіндіктері» атты дөңгелек үстелде «Neweurasia» блогының негізін қалаушы, әрі редакторы Бенжамин Паарман: «Блог арқылы адамдар бірлесіп, көздеген мақсатына жетеді немесе қарама-қарсы көзқарастарды диаметрлі түрде салыстырады. Мемлекеттің тәуелсіз БАҚ-тары аз болатын жағдайда блогтар үлкен рөл атқара алады. Блогтағы ақпарат оқиға ортасынан алынады және қосымша ақпарат көзі болып табылады» - деп тұжырымдама жасаған. Сонымен, әуелде азаматтық журналистика дегенді біз журналистер мен оқырман, тыңдарман, көрермен көмегімен пайда болған туынды немесе журналистердің оқырманмен санасып, оларды толғандыратын мәселелердің мәнісін ашу деп түсіндік. Бүгінде азаматтық журналистикаға кез-келген адам дәстүрлі БАҚ-тан тәуелсіз өз үлесін қоса алады, әрі журналист үшін альтернативті ақпарат көзіне айналып, жаңа медиа механизмінің элементі, қажетті бөлшегі ретінде қызмет атқара алатынын көріп отырмыз. Бұған біріншіден үздіксіз ақпарат толқыны мен жаңа технологиялардың дамуы себепкер болды.

Социализм кезінде де азаматтық журналистиканың көріністері болғанның жоққа шығара алмаймыз. Кеңестік газеттер редакция мен азаматтар арасындағы байланысты нығайтуға айтарлықтай көңіл бөлді. Әр редакцияда хат бөлімдері жұмыс істеп, авторларды газет жұмысына кеңінен тартып отырды.

Тәуелсіз мемлекетімізде демократиялық үрдістердің қанат жаюын бұқаралық ақпарат құралдарының - блог қызметінен айқын көруге болады. Елімізде қазақ тілді блогтар саны ай сайын көбеюде. Ең алғашқы қазақ тілді блог қашан және қалай пайда болғаны туралы айту қиын. Бірақ олардың шежіресін түзгенде тек қана Қазақстан аумағында ғана емес, шет елде тұрып жатқан қазақ блоггерлерінің веб күнделіктерін де естен шығармау қажет.

Блогтар түрлі тақырыпта, түрлі көлемде, болуына қарамастан, олардың басым бөлігіне тән мынадай ортақ сипаттар бар:

- соңғы хабарламалар беттің басында орналасқан, яғни кері хронологиялық рет қалыптасқан;
- бұрынғы хабарламаларды қарауға мүмкіндік беретін мұрағаттың болуы;
- енгізілген хабарламалар бойынша оқырманның пікір білдіруіне арналған бөліктері бар;
- «blogroll» (сілтемелер тізімі) деп аталатын өзге сайттарға сілтемелер көрсетілуі;
- пайдаланушылардың блогқа «жазылуына» мүмкіндік беретін ақпарат синдикациясының ыңғайлылығы;

- көбінесе мәтіндер, кейде сурет, сонымен қатар дыбыстық және бейнефайлдардың болуы;

- оқырмандар пікір жаза алады;

- архивтелінеді, мәтінді әрқашан ашып көруге болады;

Блог мазмұнының әртүрлілігі дәстүрлі БАҚ-ты салаларға бөлу заңдылығымен ұқсас. Мысалы экономика туралы жазатын, білікті блоггер ресейлік «Ведомости» немесе қазақстандық «Континент» басылымдары сияқты үлкен қаржылық, инвестициялық тақырыптарды қозғай алады. Сол сияқты дін тақырыбына жақын блоггер тек қана дінге қатысты жазбаларды жариялауы мүмкін. Негізінен, салалық басылымдардың артықшылығы – белгілі бір аудитория үшін жұмыс жасайды, оқырман саны тұрақты, және ақпарат жүйеленген. Соңғы кезде, экономика, қоғаммен байланыс (PR), ақпараттық технологиялар (IT), саясат, экология, спорт және діни саладағы блогтар үлкен сұранысқа ие.

Қазіргі таңда блог әлемінде ең көп тарағаны -мәтіндік блогтар ондағы жазбалар өте маңызды немесе ешкімге қажет емес, көлемі қысқа, немесе ұзын болуы мүмкін. Блогты қандай ақпаратпен толтыратыны - әр блоггердің жеке шаруасы. Ел президенттерінің Интернет-күнделіктері блог әлеміндегі жаңа бағыт. Мұндай блогтардың негізгі идеясы – халыққа жақын болу. Мысалы, Иран президенті Махмуд Ахмади Нижат «Mahmoud Ahmadinejad`s Personal Memos» атты блогын 2006 жылы ашқан. Бұл интернет-күнделік төрт тілде жүргізіледі. Блог жазбалардың біреуі бірінші жақтан жазылған автобиографиядан құрылған [2, 64].

Мультимедианың негізгі түрлері:

ВИДЕО. Видео арқылы жасауға болатын мультимедиалық өнімнің түрлері:

- Орын алған оқиғаның панорамалық көрінісі

- Оқиға куәгерлерінің немесе арнайы мамандардың пікірі

- Мәселеге қатысты тұрғындардың пікірі

- Мұрағаттағы видео

- Классикалық ТВ жаңалығы

ИНФОГРАФИКА (ақпараттық графика)

Инфографика мәтінге қарағанда күрделі ақпаратты жылдам әрі жақсы түсіндіреді.

Инфографика төмендегідей міндеттерді жақсы атқарады:

- қандай да бір тенденцияны көрсету (болашақтағысы немесе өткені)

- қандай да бір жұмыстың алгоритмі

ФОТО. Оқиға туралы әңгіме

- оқиғаның қалай өрбігенін баяндайтын фоторепортаж, (жиі қолданылады)

- фотоэссе, мәселенің эмоционалды қырын көрсету үшін қолданылады

- оқиға өзге жерлерде қалай көрініс тапқанын көрсету үшін қолданылады
- оқиғаға қатысушылардың суреттерін көрсету
- мұрағат суреттері
- қарама-қайшы сурет. Мысалы, оқиғаға дейінгі және кейінгі сурет.

АУДИО. Жиі қолданылмайды

- Өзге қаладан, шетелден арнайы сарапшының пікірін алу керек болған кезде
- Видео түсіре алмайтындай мүмкіндік туындағанда
- Нақтылы оқиғаға орай туындаған қажеттілігі

Мәтін мультимедианың ең маңызды бөлігі – сараптаманы жеткізетін болса, аудио мен видео адамның эмоциясын, оқиғаның шиеленіскен тұсын жақсы жеткізе алады. Сондықтан да мультимедиа журналисі оқиғаны баяндағанда қай құралды тиімді пайдалануға болатынын алдын ала жоспарлағаны дұрыс.

Мультимедиа ойландырудың басты мақсаты - мүмкіндігінше мультимедиа өнімдердің бірнеше түрін қолдануға тырысуды бағдарлау. Бірақ іс жүзінде екі-үшеуімен шектеліп қалуыңыз мүмкін (мысалы: мәтін-видео-инфографика, мәтін-видео-фото, мәтін-инфографика) [3, 26-29].

Ғылымның өзара сабақтастығы мен ақпараттық технологияның дамуы бұл сөзді медиа саласына да қолданысқа енгізді. Нәтижесінде «converged journalism» деген ұғым қалыптасты, алайда «converged journalist» (конвергентті журналист) деген тіркестің орнына «мультимедиа журналисі» деп қолданылады. Себебі, конвергенция құбылысты түсіндірсе, мультимедиа журналистің осы құбылыс аясындағы ерекшелігін танытады. Ең бастысы – «конвергентті» сөзі «мультимедиа» деген сөздің мағынасын бермейтінін есте ұстағанымыз дұрыс. Өйткені, «конвергентті журналистика» – әртүрлі ақпарат арнасынан келген жаңалықтың, оқиғаның бір арнаға тоғысуы деп түсініледі. Алайда, мультимедиа журналистика үнемі конвергентті болмауы мүмкін.

Шетелде, әсіресе Америка ғалымдары медиаконвергенцияны журналистік конвергенциядан бөліп қарастырады. Себебі медиа деген ұғымға ақпарат тарататын алаңның бәрі кіреді.

Америка ғалымы Ричард Гордон медиаконвергенцияның бес түрлі қыры бар деген пікірін ортаға салды. Олар: иелілік, әдіс, құрылым, ақпаратты жинау және ақпаратты түсіндіру. Гордонның конвергенцияның көпқырлы екенін дәлелдеуінен оны ұзақ бір процесс ретінде қарастырып отырғанын байқаймыз. Конвергенцияға қатысты батыс ғалымдары арасында кең таралған келесі бір анықтама Ларри Дейли тобынан шығып отыр. Дейли бастаған ғалымдар да медиадағы конвергенцияны бірнеше сатылы процесс деп ұғады. Бұл процеске ақпаратты баяндаудың біркелкі таралуы, жарысуы, контентті бөлісуі, ең соңында шынайы конвергенциялануы кіреді дейді.

Медиадағы конвергенция құбылысын зерттеп жүрген ғалымдардың дені конвергенция бірінші кезекте технологияға байланысты деп бір келісімге келген. Мәселен, Роберт Бурнет пен Давид Маршал өздерінің «Ғаламтор

теориясы» атты еңбегінде Интернеттегі конвергенцияны: «медиа, телекоммуникация және электронды есептегіш құралдардың бірігіп, мәлімет алмасатын барлық коммуникация түрлерінің цифрлік жүйеге көшуі» деп қарастырған.

Сонымен конвергентті журналистика интернеттің дамуымен байланысты, яғни ақпаратты жеткізу жылдамдығына үлкен өзгеріс енген дәуірде туындап отыр. Себебі бұған дейінгі медиа түрлері ақпаратты жеткізу жылдамдығына орай жіктелген еді.

Бүгінгі заманда кең қолданысқа енген теледидар, телефон, смартфон және әлеуметтік желі тәрізді медиа түрлерінің қалыптасуына зер салсақ, медиадағы конвергенция шиыршық тәрізді бірнеше орамдардан тұратынын байқаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сұлтанбаева Г.С., Әлімжанова А.Б. *Мультимедиалық журналистика. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. - 15б.*
2. *«Интернет журналистика» пәнінің оқу-әдістемелік материалдары. – Семей, 2013. - №4 басылым. – 64б.*
3. *Мультимедиа анықтамалығы. – Астана: «Қазконтент» АҚ, 2013. – 26-29 б.*

Жақсылықбаева Р. С.

Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасының доценті

«ЖУРНАЛИСТ ЭТИКАСЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ҮРДІСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

Журналистік әдеп журналист қызметінің ең басты шарттарының бірі болып табылады. Мұнсыз баспасөздің де, журналистің де беделі болмас еді. Журналистің кәсіптік әдебін терең біліп, жан-жақты түсіну, оны зерттеу, әсіресе, біздің Қазақстан журналистикасы үшін зәру мәселелердің бірі болып отыр. Өйткені, бұл – енді ғана назар аударыла бастағаны болмаса, әлі ғылыми тұрғыдан да, кәсіптік шеберлікке қатысты да байыптап үлгірмеген тың да күрделі мәселе. Сондықтан, этика мәселесі – журналистердің басты назарында болатын тақырыптардың бірі.

«Журналист этикасы» пәні журналистика факультетінің бакалавриат бөлімінің 2-курсина 3-семестрде оқытылады.

«Журналист этикасы» пәнін студенттерге оқытудағы негізгі мақсат: әрбір студент этика, эстетика ғылымдарын терең меңгере отырып, кәсіби журналистің әдебі мен моральдық-этикалық міндеттерін, журналистік этиканың құқықтық негіздерін қызмет бабы барысында жете тануы шарт. Сонымен қатар, студенттер әдеп әлемі тарихынан да жан-жақты мағлұмат алып, теориялық білімдерін кәсіби тәжірибе негізінде өмірде қолдана алатын

болуы керек. Қызмет барысында алған білімдерін толық пайдалана отырып, шығармашылық қабілеттерін жетілдіре түсетін болуы шарт. Аталған курста осы мақсат басты назарда болуы қажет.

Пәнді оқып-үйренудің негізінде студенттер мыналарды білуге тиіс:

- Журналист этикасының табиғаты мен ғылыми сипатын, негізгі құрылымын айқындау;
- Әдеп әлемі тарихын адамзат мәдениетімен ұштастыра отырып, бүгінгі күнмен сабақтастыру;
- Шығармашылық мәдениетті кәсіби шеберлік арқылы шыңдау;
- Журналистік шеберлікті этика теориясының заң, ережесімен байланыстыру;
- Журналистік жауапкершілік – этикалық жауапкершілік тұрғысында шыңдалу мектебін қалыптастыру;
- Журналистің кәсіби этикасының ережелері мен әдеп-нормаларын сақтай отырып, журналистік шығармашылықта көрсете білуі тиіс.

«Журналист этикасы» пәні әрбір журналистің жүріс-тұрыс, яғни жеке басының әдебі, қызмет бабы немесе кәсіптік әдебі тұрғысында бірнеше мәселелерді қамтып, нақтылай түседі.

Курсты оқыту барысында:

- теориялық тұрғыда журналист этикасының зерттелу табиғаты мен ғылыми сипатын, негізгі құрылымын айқындау;
- журналист этикасына баға берген зерттеуші ғалымдар тұжырымдарына сүйену;
- әрбір студентке журналистің кәсіби әдебінің қыр-сырын оқыту;
- журналист әдебіне қойылатын талаптар мен міндеттерді айқындау;
- журналист этикасының даму жолдарын айқын меңгеруі қажет.

Оқытудың мазмұнын қарастыратын басты мәселелерге мыналар жатады: теорияларда берілген оқу материалының мазмұны студент психологиясына әсері, оқытудағы әдіс-тәсілдердің оқу материалына сай ерекше болуы, оқытудың тиімділігі, білім беру арқылы студенттің тұлғалық және дара ерекшеліктерін дамыту т.с.с.

1. Жалпы оқу пәні бойынша сабақты жоспарлау және ұйымдастыру.

2. Оқытудың міндеттерін құра білу.

3. Түсіндіру, меңгеру және бақылау міндеттерін реттеу.

4. Дәрісті ұйымдастырудың және оқытудың белсенді әдістерін меңгеру.

Ең алдымен, әрбір дәріс мәтінінің мазмұны мен сапасына көңіл аударуымыз шарт. Ол үшін дәріс мәтінін үш шартта дайындауымызға болады, мәселен:

- **негізгі** (терминдер, олардың анықтамалары, негізгі деректер, құбылыстар, оқиғалар; заңдар, теориялар, т.б.);

- **қосымша** (құжаттар, хрестоматиялық және анықтамалық материалдар, өмірнама деректері, статистика мәліметтері, т.с.с.);

- **түсініктеме** (ескертулер, сөздіктер, т.б.)

Айталық, алғашқы дәрісте этика терминінің мәні мен мазмұнын, ойшыл ғалымдардың этика тарихы жөніндегі теориялық пікірлерін саралап өтеміз.

Этиканының зерттеу нысанасы мораль, мінез-құлық, әдептілік нормалары екенін жан-жақты зерттеген Әл-Фараби ілімін нақты мысалдар арқылы ұғындырамыз.

Одан кейінгі дәрістерімізде дәстүрлі ұлттық құндылықтардың дамуы мен қалыптасуына негіз болатын салдарларды, этикет ұғымына анықтама, ұлттық тәрбиеге негізделген хадистердің мәні мен мазмұнын, эстетикалық талғам мен танымды жан-жақты аша отырып, тұжырымды ойларымызды нақты фактілер арқылы дәйектейміз. ***Осы тұста түсіндіру, меңгеру және бақылау міндеттерін алдыңғы орынға қоямыз.***

Студенттердің үлгерімін бағалау олардың білім, іскерлік, дағдыларын тиімді игерудің критерилеріне сай жүргізіледі.

Дәріске қойылатын талаптарды атап өтсек:

1. Әрбір дәрісте білім беру, даму және тәрбиелеу мақсаттарының бірлігі сақталуы керек.
2. Студенттердің теориялық білімдерін тәжірибемен байланыстыра білуге ынталандыру, теориялық қорытындыларды өз бетінше тұжырымдау дағдысын қалыптастыру қажет.
3. Дәрістің барлық кезеңінде студенттердің танымдық қызметін жандандыру мақсатында оқытудың әр алуан әдіс-тәсілдерін пайдалану. Мәселен, студенттер сергек болуы үшін дәріс эмоционалды болуы керек, бұл – олардың белсенділігін арттыру тәсілдің бірі.
4. Әрбір дәрісте студенттердің білімін үздіксіз есепке алу жүргізілуі керек. Оқыту процесі кез-келген дәрісте тұрақты кері байланыс болған жағдайда тиімді болады. Дәрістің әрбір кезеңінде оқытушы студенттің оқу материалын игеру деңгейін біліп отыруы керек, өйткені, осы деңгейдің үнемі өсіп отыруына жағдай туғызуы керек. Сондықтан, студенттердің білімін бақылаудың әр алуан түрлерін пайдалану керек. Осы мақсатта әр түрлі компьютерлік бағдарламаларды, жазбаша тапсырмаларды, сауалнамаларды, психологиялық тренингтерді, түрлі ойын түрлерін пайдалануға болады. Бұл әдіс білімді тексерудің нәтижесін бірден алуға мүмкіндік береді. Бұл тұста ең бастысы, әр оқытушыда студенттің дәрістегі танымдық қызметінің нәтижесін бағалау үшін байқағыштық қасиеті жақсы дамуы керек.

Лекция – жалпы түрде білім негізін алудың өте үнемді тәсілі. Егер де лекция мұқият тыңдалып, түсіндірілсе, студенттің ойлау іс-әрекетінің белсенділігін арттырады. Сондықтан, лектордың міндеті – студенттердің назарын белсенді дамыту.

Соңғы уақытта студенттердің лекторды еркін тандап алу тенденциясы белең алды, мұның өзі лекторлық шеберлік проблемасын маңыздандыра түседі. Өзінің құрылымына байланысты лекциялар әртүрлі болады. Бәрі де баяндалатын материалдың мазмұны мен өзгешелігіне байланысты.

Лекторлық шеберлігі: пәнді білуді, эмоционалдығы, дауыс, дикция, ораторлық шеберлігі, сөйлеу мәдениеті, сыртқы пішіні, контакт орнату қабілеті.

Сабақ сапасын арттыру барлық оқытушыларды толғандыратын маңызды мәселе. Бұл ретте білім деңгейінің төмендеу себептерінің бірі –

күнделікті сабақты өткізудің стандарты. Күн сайын өтетін, тіпті тамаша көрнекіліктер арқылы болса да, жаңа дәрісті түсіндіру, үй тапсырмасын сұрау және қорытындылау сияқты жаттанды кезеңдерден тұратын классикалық немесе дәстүрлі сабақ студенттерді жалықтырады, білімге ынтасын төмендетері сөзсіз. Сондықтан, әр оқытушы өз жұмысында дәрісті жандандырудың әдіс-тәсілдерін іздестіруді, бұған студенттерді тарта білуді, олардың белсенді шығармашылық жұмыстарын ұйымдастыра білуі міндет. Бірақ, бұдан жаңа әдіс-тәсілдер дәстүрлі сабақтарды толық алмастыруы керек деген ой тумауы керек. Олар дәстүрлі сабақтарды толықтырып, жандандыра түсуі, студенттің білімге қызығуын арттыруы тиіс, сонда ғана оқу үрдісі жетілдіріле түседі.

Студенттердің өз бетінше білім алуына оны іс жүзінде пайдалануына, ізденіске, талабын ұштауға және білім деңгейін жетілдіріп, жаңғыртуға ықпал жасау қажет. Студенттердің шығармашылық қабілетін, бастамашылдығын, өз бетінше әрекеттенуін, тапқырлығын, әсершілдігін дамыту керек. Қазіргі заманның мамандары дүние танымы кең, жан-жақты жетілген, өмірлік белсенді ұстанымы бар азамат болуы тиіс. Студенттердің шығармашылық қабілеті мен белсенді ой еңбегін дамытуды ұйымдастыру оқу үрдісінде жаңа құралдар мен әдістемелерді енгізуді қажет етеді.

Кутпанбаева Ж.Б.
Ассистент
КазНУ имени аль-Фараби

МАССОВАЯ КУЛЬТУРА В ОБЩЕСТВЕННОМ СОЗНАНИИ

Понятие «массовая культура» является основополагающим во всех концептуальных исследованиях. Многие культурологи, философы и медиаследователи обращались к поиску ее сути и выдвигали собственные концепции. Необходимо в ряду таких исследований выделить книгу «Диалектика просвещения», европейских авторов Т. Адорно и М. Хоркхаймера, которые представили ее в форме сравнения с поточно-конвейрным производством. Одним из выведенных им постулатов стало предложение им «деградационное снижение» всеобщего уровня. Ведь даже в условиях прогресса есть всегда тоталитарно воздействие власти как формы управления и направления, которое может выражаться в форме экономического, политического и рыночного влияния.

Немецкие философы оценили принцип «давать то, что хочет публика». И таким образом индустрия культуры становится консолидированным объединением сверху. [1]. Более того, индустрия культуры – это такая идеологическая сила, которая, действуя в виде общедоступного средства общения и развлечения и выступая под невинным названием «масс-медиа», в действительности является выражением невиданной концентрации

политической и экономической власти: «Клиент здесь – это совсем не король, во что хотела бы вас заставить поверить индустрия культуры, это не субъект ее, а объект. Слово «масс-медиа», вошедшее в употребление для обозначения культурной индустрии, придает ей безвредный вид. В действительности же дело здесь не в массах, которым якобы отводится главная роль, и не в технике коммуникации как таковой... Массы – это не мера, а идеология индустрии культуры». И в этой связи приведем кульминационный вывод: «Суммарный результат воздействия индустрии культуры – антипросвещение» [2].

Внешне вполне демократичное правило «Давать то, что хочет публика» на самом деле скрывает неравноправный характер отношений между коммуникатором и аудиторией. Для представителей индустрии культуры массовое сознание – это территория, для завоевания которой все средства могут быть хороши. Неудивительно, что в рамках этих отношений наиболее приемлемой как для коммуникатора, так и для массовой аудитории формой коммуникации зачастую становятся развлечения. Наделение живых людей умственным развитием манекенов, подмена проблемного (то есть всего того, что предполагает самостоятельное, независимое и восходящее мышление) занимательным – вот смысл управленческого воздействия индустрии культуры на сознание массовых аудиторий с помощью «развлечений».

Фактически вся массовая культура, поп-культура служит инструментом вытеснения смысложизненных проблем, экзистенциальной тревоги. Милан Кундера в своем знаменитом романе «Невыносимая легкость бытия» дал рассуждение о том, что собой представляет кич и кичевое сознание [3]. Это такая картина мира, говорит М. Кундера, из которой исключено все дискомфортное, а все, что нарушает светлое гармоничное мироощущение, просто объявляется несуществующим. Это и есть кичевое сознание. Вся наша жизнь – это борьба позитивной жизненной философии с кичевой философией, борьба за целостность жизни, за то, чтобы принять в картину мира, в том числе и то, что вызывает тревогу, вызывает дискомфорт, являясь неотъемлемой стороной нашей жизни. Стоит в этой связи вспомнить формулу Канта: делай, что должно и будь что будет. Всегда есть зазор между реальными результатами и нашими целями, но, тем не менее, наша задача – принимать эту непредсказуемость и быть открытым тем возможностям, которые возникают в жизни. Однако СМИ управляют и манипулируют этими вопросами в угоду собственных рейтингов и своих тиражей. Действительно, для современного человека является большим духовным трудом открыть для себя и своей души том произведений Ф.М. Достоевского, чтобы окунуться в экзистенциальные страдания героев романа и тем самым стать духовно богаче, но не составляет никакого труда, нажать кнопку пульта управления телевизором и окунуть в себя незатейливый видеоклип. Массовая культура развлекает и не предполагает духовного труда. Здесь и находится выбор человека – выбор в получении самого легкого пути получения духовной информации. В связи с этим, рассмотрим типичный пример из современной прессы Казахстана. В газете «Время» в статье «Понты на районе» автора

Ксении Евдокименко, герой материала – начинающий певец-рэпер декларирует свои кичевые нормы поведения в обществе, в которых между коммуникатором и аудиторией отсутствует мораль, а ее место заменяется аморальным поведением. Вот пример такой подмены логических смыслов из статьи: «...У каждого человека своя категория крутости. В моем понимании сейчас крутизной является откровенность. Конечно, если надо будет Родину защитить – без вопросов, но вообще я сторонник сексуальных подвигов...». Юный горе-артист считает комплиментом услышать в свой адрес определение «террорист», так он говорит: «...Гораздо хуже, когда тебя называют ботаником, который сидит дома и плачет, глядя на фотографию любимой девушки, которую у тебя увел мажор» [4]. Перед нами яркий и чудовищный пример примитивного кичевого сознания молодого человека, отрицающего смысложизненную философию существования человека и заменяющего ее животными инстинктами. Но с таких позиций незрелой личности, он не создаст свой собственный жизненный мир, не найдет пути к себе. Самое главное содержание, которое заключается в понятии жизненного мира, состоит в том, что в каждый данный момент времени, в каждой данной ситуации человек противостоит не данной конкретной ситуации и не среде, его окружающей, а всему миру в целом. Резюмировать данные сентенции можно высказыванием В. Франкла: «когда человек хочет прийти к себе, найти верный путь, то однозначно его путь будет лежать через этот мир» [5].

Британский писатель Джордж Оруэлл в своем знаменитом романе «1984», указывал, что появление современных средств коммуникации позволили активнее воздействовать на общественное мнение. Конечно, английский писатель XX века несколько преувеличил, так как роман относится к жанру фантастики, но доля правды в его высказывании, несомненно, присутствует. Действительно, непрерывный информационный коннект с действительностью, социальной средой уже стали составляющими повседневной жизни современного человека. Однако все меньше информации, необходимой для своего социального поведения и жизни в обществе, он может получить, основываясь только на своем повседневном опыте. Зато его мировоззрение, установки и ролевые модели поведения определяет та информация, которую он черпает из газет, журналов, ТВ и РВ, а изобретение интернета фактически «окунуло» человечество в «информационный котел». Люди не расстаются с современными гаджетами (айфонами, планшетами), позволяющими постоянно находиться на связи с миром и самому предоставлять информацию в он-лайн режиме о происходящем с человеком и вокруг него.

Как отмечают многие исследователи, современный человек в своей повседневной жизни все больше зависит от массовой коммуникации, которая создает для него своего рода «вторую реальность», «субъективную реальность», значение которой не менее значимо, чем влияние объективной реальности.

Этот факт многократно становится важным по той причине, что наше казахстанское общество, вслед за цивилизованным миром, входит через

научно-техническую революцию в эпоху информационного общества, где особое место будут занимать многообразные средства воздействия на потребителя по всем каналам средств массовой коммуникации.

Интересные статистические данные о работе средств массовой коммуникации в США приводят американские исследователи Э. Аронсон и Э.Р. Пратканис. В США распространение информации является индустрией с оборотом более чем 400 млрд. долларов в год. В стране действуют 1449 телевизионных станций и 4 основных телесети, ведут вещание 10379 радиостанций, выпускаются 1509 ежедневных и 7047 еженедельных газет, более 17000 журналов, работает 9 больших киностудий. Каждый год среднестатистический американец 1550 часов смотрит телевизор, 1160 часов слушает радио. Типичный американец смотрит телевизор 30 часов в неделю. За год он смотрит 38 тысяч рекламных объявлений. Ежедневно за американцем охотятся 18 млрд. журнальных и газетных объявлений, 2,6 млн. рекламных радиопередач, 300 тыс. рекламных телепередач. Жители США составляют 6% населения планеты, но при этом они потребляют 57% мировой рекламы [6].

Коммуникационная насыщенность привела к тому, что информацией пропитаны все уровни социального взаимодействия – от межличностного общения до массовой коммуникации. И именно такие воздействия на личность, на человека, позволяют осуществлять все формы информационно-психологического воздействия, конвертируясь в широкомасштабные явления политики, экономики и социума.

Массовое применение манипулятивного воздействия приводит к тому, что гражданин социально дезориентируется, может накопиться социальная, психологическая и поведенческая напряженность, которая со временем может в виде фильтров исказить восприятие окружающего мира, посылов, исходящих от власти, субъектов гражданского общества. Избирательные политические кампании в современном обществе указывают на одну общую примечательность, которая состоит в том, что они беспрецедентно используют государственные и коммерческие СМИ, в том числе телевизионные каналы, периодическую печать, радио, Internet и другие агитационно-пропагандистские технологии. Они все больше ориентируются на достижение высокой внушаемости, максимальное использование психологических факторов воздействия на сознательный и бессознательный уровни индивидуальной и массовой психики. В них все более весомое место сегодня занимает пропаганда.

Слово «пропаганда» имеет относительно недавнее происхождение. Первое документальное подтверждение использования данного термина относится к 1622 году, когда папа Григорий 15-тый понял безнадежность попытки восстановления веры силой оружия и учредил папскую пропаганду как средство координации усилий, направленных на «добровольное» принятие людьми доктрин церкви. Термин «пропаганда» получил широкое распространение в начале XX века, когда его стали применять для описания тактики убеждения, использовавшейся в ходе Первой мировой войны.

«Понятие «пропаганда», – пишут Э. Аронсон и Э.Р. Пратканис, – именно с того времени стало означать массовое «внушение» или же осуществление манипуляции психологией индивидуума. Пропаганда охватывает многие уровни, используя образы, слоганы, клише, зачастую играя на различных эмоциях индивида, а конечным результатом ее будет, обычно, «добровольный» приход к пропагандируемой точке зрения.

Но не всякое убеждение – пропаганда, считают они. Классические теории риторики древних греков и римлян высоко ценили рассуждения, которые проливали свет на ту проблему, которую следует разрешить. Конечным результатом споров, дебатов, обсуждений было постижение истины. «Цель современной пропаганды все чаще состоит не в том, чтобы информировать и просвещать человека, а скорее в том, чтобы подталкивать массы к желательной позиции или точке зрения».

Как отличить пропаганду от честного убеждения, побуждающего к размышлению и дискуссии? Американские исследователи в этих целях предлагают задаться следующими вопросами: «1) Стимулирует ли коммуникация к размышлениям о рассматриваемых проблемах или она отсекает мышление и играет на предрассудках? 2) Как коммуникатор использует эмоции? Типичный пропагандист, не разбираясь в средствах, беспринципно играет на ощущениях ненадежности и небезопасности или эксплуатирует самые темные страхи и предлагает фальшивую надежду» [6].

Могущество современных СМИ заключается в их комплексности, системности, масштабности и целенаправленности, что связано со следующими причинами.

Во-первых, их содержание – продукт труда профессиональных журналистов, прошедшими соответствующую подготовку и ориентирующимся на особенности восприятия той или иной информации. Применение всех механизмов воздействия на психику людей позволяет во многом предвосхитить необходимую реакцию аудитории. Во-вторых, канал и время ее распространения, а также другие особенности «доставки» адресату не являются «случайными», они тщательно продумываются и просчитываются. В-третьих, коммуникатор, имеющий цель получить нужный результат, готовится к общению, чтобы вызвать у аудитории симпатию, желание слушать (смотреть, читать) именно его, а не другого человека. В-четвертых, есть масса приемов (начиная от подпорогового влияния на психику и кончая эксплуатацией базовых потребностей индивида), использование которых фактически «притягивает» человека к коммуникатору, заставляет его проникнуться предлагаемой информацией.

Из всех видов СМИ как орудия воздействия на массовое сознание приоритет сегодня отдан телевидению по ряду причин. Оно действительно наиболее влиятельное в настоящее время средство массовой коммуникации. Недаром в периоды избирательных кампаний даже далекий от политики обыватель убеждается в истинности высказывания: «Кому принадлежит телевидение – тому принадлежит и власть в стране». Особую ценность для политических деятелей телевидение приобрело в связи с его способностью

буквально на глазах у телезрителей «делать» перспективных кандидатов на выборные посты из малоизвестных до тех пор или вовсе неизвестных стране фигур, прибегая по мере необходимости к услугам ставших пользоваться широким спросом специалистов в области телевизионной политической рекламы, ораторского мастерства и даже телевизионного грима. И именно телевидению принадлежит «заслуга» в выявлении одной из уникальных особенностей политической жизни, заключающейся в том, что люди без послужного списка зачастую оказываются более привлекательными для избирателей, чем люди, обладающие таким послужным списком. До изобретения телевидения человек, не пользующийся известностью, вообще не мог баллотироваться в парламент или в президенты, поскольку он не мог получить выхода на широкие массы. В условиях существования телевидения он может стать известным за очень короткое время, особенно если он хорошо смотрится на телеэкране, может появляться одновременно по всей общенациональной радио- и телесети в наиболее выгодное для него вечернее время, обеспечивающее огромные аудитории слушателей и зрителей, т. е. перед миллионной национальной аудиторией. Однако на телевидение нельзя рассчитывать, если нужно внушить какие-либо идеи. Любая попытка передать с помощью телевидения какую-то сумму суждений, то есть произнести быстро своего рода монолог, наталкивается на то, что подобный монолог оказывается не услышанным, – во всяком случае, его не слушают. Этот феномен получил даже своего рода наименование – «туннель». Журналисты видят свою задачу в том, чтобы безжалостно прерывать политического деятеля, роющего такой туннель, ибо без этого многие телезрители начинают «гулять по эфиру», то есть искать по другим каналам более привлекательные программы. Телевидение использует иные приемы: эмоции, энтузиазм, доверительность личных контактов, иногда показ насилия и почти всегда – драматизацию событий. В такой ситуации любая политическая мысль должна быть передана при помощи примеров и сжата в символы.

Литература

1. Апель К.-О. Трансформация философии. Пер. с нем. - М.: Логос, 2001.
2. Американская социологическая мысль: тексты. Под ред. В.И. Добренькова. - М.: МГУ, 1994.
3. Антипов Г.А., Донских О.А., Марковина И.Ю., Сорокин Ю.А. Текст
4. Апель К.-О. Трансформация философии. Пер. с нем. - М.: Логос, 2001.
5. Американская социологическая мысль: тексты. Под ред. В.И. Добренькова. - М.: МГУ, 1994.
6. Антипов Г.А., Донских О.А., Марковина И.Ю., Сорокин Ю.А. Текст